

8. PREGLED PROVEDENIH ISTRAŽIVANJA U OVLADAVANJU ENGLISKIM I RUSKIM LEKSIKOM

Na kraju ovog poglavlja moći ćete:

- opisati i predstaviti psiholingvistička istraživanja u ovladavanju inim jezikom
- odrediti cilj istraživanja, formulirati istraživačka pitanja i navesti hipoteze istraživanja
- odabrati uzorak i instrumente istraživanja u skladu s temom istraživanja i postavljenim ciljem, istraživačkim pitanjima i hipotezama, vodeći računa o Etičkom kodeksu istraživanja
- interpretirati rezultate istraživanja
- navesti moguća ograničenja istraživanja i smjernice za buduća istraživanja.

Ključni pojmovi

dvojezično procesiranje, višejezično procesiranje, akcijsko istraživanje, eksperimentalno istraživanje, pozitivni međujezični utjecaji, negativni međujezični utjecaji, metodologija istraživanja, uzorak, instrumenti, upitnik o jezičnoj biografiji, pilot istraživanje, zadaci za mjerenje međujezičnih utjecaja, učestalost pojavljivanja riječi, visokofrekventne riječi, srednjefrekventne riječi, niskofrekventne riječi, prave sličnice, djelomične sličnice, lažni prijatelji, retrospektivna metoda, otvoreni prijenos, zatvoreni prijenos, deskriptivna statistika, inferencijalna statistika, samoprocjena, Pearsonov koeficijent korelacije (r), kontrolirane varijable, zavisna varijabla, nezavisna varijabla, deskriptivni podaci, subjektivna samoprocjena, objektivna samoprocjena, kvantitativna analiza podataka, aritmetička sredina (M), standardna devijacija (SD), korelacije, varijable-indikator, kvalitativna analiza podataka, sinonimi, leme, riječi-podražaji, Likertova skala, teorijske implikacije istraživanja, algoritam Levenshteinove udaljenosti, praktične implikacije istraživanja

8. PREGLED PROVEDENIH ISTRAŽIVANJA U OVLADAVANJU ENGLESKIM I RUSKIM LEKSIKOM

S obzirom na popularnost učenja koju zauzima u svijetu, engleski jezik često je primarni jezik istraživanja međujezičnih utjecaja, bilo da se radi o dvojezičnom ili višejezičnom procesiranju. Prema tome, ispitivanja engleskog leksika nalazimo ne samo u brojnim svjetskim istraživanjima, već i onim domaćim. Takva istraživanja ne izostaju niti u području ruskog leksika, međutim zbog drugačijeg statusa koji ruski jezik ima kako u svijetu, tako i u Hrvatskoj, ona su malobrojna. Budući da je tema udžbenika usko povezana s ovladavanjem engleskim i ruskim leksikom u okvirima individualne višejezičnosti u hrvatskom okruženju, u sljedećim potpoglavljima fokusirat ćemo se na jedno eksperimentalno istraživanje u području engleskog leksika, te dva akcijska istraživanja⁷⁷ ovladavanja ruskim leksikom u Hrvatskoj, kako bi se na kraju izveli zaključci o uspješnom poučavanju oba jezika u hrvatskom kontekstu.

8.1. Istraživanje pozitivnih i negativnih međujezičnih utjecaja u ovladavanju engleskim leksikom

U ovome potpoglavlju prikazat će se istraživanje pozitivnih i negativnih međujezičnih utjecaja u ovladavanju engleskim leksikom s obzirom na dva čimbenika – jezičnu skorašnjost i jezično znanje. Istaknuli bismo da je ono sastavni dio doktorskog rada autorice udžbenika.

Cilj istraživanja bio je ispitati postoji li povezanost jezične skorašnjosti i jezičnoga znanja u pojavi pozitivnih i negativnih međujezičnih utjecaja u ovladavanju engleskim leksikom u višejezičnih učenika, odnosno učenika s istim materinskim ili prvim jezikom (J1 – hrvatski), a različitim drugim, trećim (J2 – engleski i J3 – talijanski i obrnuto), i četvrtim jezikom (J4 – njemački).

Napomenuli bismo da su se pozitivni i negativni utjecaji pojedinog jezika određivali i na temelju samoprocjene učenika u retrospektivnom zadatku.

Istraživanjem se htjelo odgovoriti na sljedeća istraživačka pitanja, kao i ispitati istinitost postavljenih hipoteza:

Istraživačko pitanje 1: Hoće li znanje njemačkog jezika kao posljednjeg jezika kod učenika biti povezano s pojavom međujezičnih utjecaja u engleskome jeziku?

⁷⁷ Akcijsko istraživanje je temeljna strategija profesionalnog rasta koju se može općenito definirati kao individualno ili skupno ispitivanje vlastite profesionalne prakse u svrhu samounapređivanja, čime se povećava vjerojatnost uspješnijeg učenja učenika (Markowitz, 2011: 12).

H1: Kod učenika će se pojaviti više negativnog međujezičnog utjecaja iz njemačkog jezika, tj. znanje njemačkog jezika bit će povezano s pojavom negativnog međujezičnog utjecaja u engleskome jeziku.

H2: Kod učenika će se pojaviti manje pozitivnog međujezičnog utjecaja iz njemačkog jezika, tj. znanje njemačkog jezika neće biti značajno povezano s pojavom pozitivnog međujezičnog utjecaja u engleskome jeziku.

Istraživačko pitanje 2: Hoće li znanje talijanskog jezika biti povezano s pojavom međujezičnih utjecaja u engleskome jeziku?

H3: Kod učenika će se pojaviti manje negativnog međujezičnog utjecaja iz talijanskog jezika, odnosno znanje talijanskog jezika neće biti povezano s negativnim međujezičnim utjecajem u engleskome jeziku.

H4: Kod učenika će se pojaviti više pozitivnog međujezičnog utjecaja iz talijanskog jezika, odnosno znanje talijanskog jezika bit će povezano s pozitivnim međujezičnim utjecajem u engleskome jeziku.

Istraživačko pitanje 3: Hoće li hrvatski kao materinski jezik biti povezan s pojavom međujezičnih utjecaja u engleskome jeziku?

H5: Znanje hrvatskoga kao materinskog jezika neće pokazati znatnu povezanost s pojavom negativnih i pozitivnih međujezičnih utjecaja u engleskome jeziku.

H6: Pokažu li se međujezični utjecaji, oni će se odraziti negativno i pokazat će se tada negativni međujezični utjecaj iz hrvatskog jezika.

8.1.1. Metodologija istraživanja

8.1.1.1. Uzorak

U istraživanju su sudjelovali srednjoškolski učenici strukovnih škola i gimnazija (N=158) s područja Istarske županije, tj. učenici tri srednje škole, usmjerenja jezične i opće gimnazije i hotelijersko-turističkog tehničara. Istraživanje u školama provedeno je od 1. veljače do 10. ožujka 2016. godine. Budući da se prije provođenja istraživanja s djecom mora voditi računa o etičkim načelima, odnosno da se poštuje *Etički kodeks istraživanja s djecom* (2003), roditelji srednjoškolskih učenika obaviješteni su na roditeljskom sastanku o provedbi istraživanja. Naime, prema Etičkom kodeksu dijete starije od četrnaest godina samostalno može odlučiti i dati pristanak na istraživanje, stoga roditelji nisu morali dati pismenu suglasnost, već su to učinili sami učenici na početku provedbe istraživanja. Tijekom istraživanja poduzete su sve mjere kako bi se zaštitila anonimnost sudionika i podataka, tako da je uvid u osobne podatke ispitanika i njihove radove imao isključivo istraživač.

Nakon uvida u jezičnu biografiju učenika, iz istraživanja su isključeni oni učenici kojima materinski jezik nije hrvatski te oni koji su naveli da uče samo dva strana jezika (engleski i njemački), ali i oni učenici koji su naveli drugačiji redoslijed učenja pojedinog stranog jezika, npr., kojima je J4 talijanski ili engleski.

Prema tome, sveukupan broj učenika uključenih u analizu bio je 106 (N=106), od čega 68,9 % djevojaka. Raspon dobi uzorka iznosio je 14 do 17 godina, pri čemu je prosječna dob uzorka bila 15,45 godina (SD = 0,71).

U uzorku 48,1 % učenika pohađalo je prvi, a 51,9 % drugi razred srednje škole. Razlog zašto su odabrani srednjoškolski učenici prvog i drugog razreda bio je taj, jer se u tim razredima učenici još uvijek nalaze na početnom stupnju ovladavanja J4 njemačkim (A1 – pripremni i A2 – temeljni stupanj prema ZEROJ-u). Prema mišljenju većine nastavnika stranih jezika, učenici čak više razmišljaju o njima novome jeziku, te se zbog toga mogu očekivati i utjecaji iz navedenog jezika u ovladavanju nekim drugim, prethodno ovladanim jezikom, u ovome slučaju engleskim.

Što se tiče usmjerenja škole, brojniji su bili učenici smjera hotelijersko-turističkog tehničara (N=65), a nešto manje jezične (N=28) i opće (N=13) gimnazije.

Svim učenicima materinski jezik bio je hrvatski. Za 67,9 % učenika prvi strani jezik bio je engleski, dok je za 32,1 % prvi strani jezik bio talijanski.

U ispitivanju se nije tražilo od učenika da navedu učenje latinskog jezika ili još nekog drugog jezika, izuzev engleskog, talijanskog i njemačkog. Međutim, u retrospektivnom izvješću, učenici su mogli navoditi i ostale strane jezike, ako bi primijetili da su u nekim riječima u prijevodu s hrvatskog na engleski imali doticaj s nekim stranim jezikom koji nije naveden u zadatku.

Većina učenika započela je s učenjem engleskog ili talijanskog kao J2 ili J3 u prvom ili drugom razredu osnovne škole, čemu svjedoči podatak da je najveći postotak učenika koji su učili prvi i drugi strani jezik od 9 do 10 godina, ovisno o tome jesu li to učenici 1. ili 2. razreda srednje škole. Nekolicina učenika započela je s učenjem J2 i J3 u predškolskoj dobi. Što se tiče učenja J4 ili trećeg stranog jezika, može se zaključiti da je najviše učenika započelo s učenjem J4 njemačkog u formalnoj sredini.

Budući da se u istraživanju radi o ispitivanju skorašnjosti, bilo je važno pratiti godinu učenja J4 njemačkog, stoga su se isključili oni učenici koji bi navodili da uče njemački jezik više od 5 godina. Broj od 4 godine odabran je kao granica početnog učenja njemačkog jezika zato što se smatralo da učenici u periodu prijelaza iz osnovne škole u srednju školu, prilikom učenja nekog stranog jezika, posebno ako je to posljednji jezik koji su započeli učiti, stvaraju ponovno nove navike i potrebno im se prilagoditi na nove uvjete rada, između ostalog na novog nastavnika, moguće nove metode i tehnike rada na satu, elemente ocjenjivanja i sl. Nije isključiva razlika između onih koji su naveli da uče njemački jednu ili dvije godine i onih koji su naveli tri ili četiri, međutim, pažljivim odabirom instrumenata u istraživanju i kontroliranjem ostalih varijabli, navedena razlika u godinama učenja za J4 bila je relativna.

8.1.1.2. Instrumenti

Za ispitivanje međujezičnih utjecaja koristili su se jezični zadaci (prijevod riječi), retrospektivni zadaci i upitnik naslovljen *Upitnik o jezičnoj biografiji*, koji je, osim demografskih podataka o učenikovo biografiji o učenju stranih jezika, te izloženosti jezicima, sadržavao i provjeravanje tvrdnji o afektivnim motivima za strane jezike, meta-jezičnoj svjesnosti i jezičnoj nadarenosti. Izbor najprikladnijeg instrumenta, tj. zadatka za provjeru jezičnog prijenosa, bio je vrlo složen jer se radilo o višejezičnim učenicima, s različitim godinama učenja stranih jezika. Problem je bio u odabiru riječi koje su učenici prevodili s hrvatskog na engleski jezik. Kako je u gotovo svim školama engleski dominantan jezik, ponajprije zbog toga jer se uči prvi po redoslijedu učenja stranih jezika u školi, ali i zbog veće izloženosti jeziku učenika putem medija, moralo se voditi računa o mogućoj učestalosti riječi u učeničkom vokabularu, a koju su najbolje mogli odrediti nastavnici stranih jezika. Zbog toga je sastavljen korpus riječi koji su nastavnici stranih jezika trebali procijeniti, tj. za svaku riječ nastavnici su trebali odrediti je li riječ učenicima poznata, i ako je, na kojem je stupnju učestalosti (niskom, srednjem ili visokom). S obzirom na to da se promatrao bočni prijenos, s J4 na J2 ili J3, važno je bilo voditi računa i o učestalosti riječi, ne samo u engleskome jeziku, već i u njemačkom i talijanskom.

Prije oblikovanja glavnog istraživanja i postavljanja istraživačkih pitanja i hipoteza, provedena su tri pilot istraživanja⁷⁸ na osnovi kojih se odlučilo o upotrebi najprikladnijih instrumenata u provjeravanju međujezičnih utjecaja.

8.1.1.2.1. Zadaci za mjerenje međujezičnih utjecaja

Zadaci kojima su se provjeravali međuleksički utjecaji u engleskom jeziku bili su zadaci prijevoda, poput automatskog prijevoda pojedinačnih riječi s hrvatskog na engleski jezik i nadopunjavanje rečenica na engleskome jeziku s riječima koje su učenici trebali prevoditi s hrvatskog na engleski. Razlog za odabir dva različita zadatka je taj jer se željelo postići da učenici budu usredotočeniji na rješavanje zadataka drugačijeg tipa, tj. da će ih ozbiljnije shvatiti, da će im biti motivirajuće i manje iscrpljujuće, a uz to imaju mogućnost aktivirati više jezika u jezičnoj izvedbi. Zadatak poput pojedinačnog prijevoda riječi (u kojemu se radilo o nesličnicama u jezicima), samo u pismenom obliku, rabio se u istraživanju G. De Angelis (2005), a zadatak prijevoda ponuđenih riječi s materinskog na strani jezik popraćen nadopunjavanjem predloženih rečenica preuzet je iz istraživanja P. Ecke (2001) i prilagođen uzorku ovog istraživanja.

Riječi za konačni korpus uključen u zadatke prijevoda birale su se na temelju različitih izvora. Tako su se u odabir riječi uvrstili 3 udžbenika njemačkog kao drugog jezika za 1. i 2. razred gimnazija i četverogodišnjih strukovnih škola i 1 udžbenik⁷⁹ njemačkog kao prvog jezika za 1. razred gimnazija i četverogodišnjih strukovnih škola za

⁷⁸ Pilot istraživanje ili pripremno istraživanje je ono koje se provodi prije glavnog istraživanja kako bi se otkrile moguće manjkavosti u čitavome postupku te kako bi pomoglo da se izbjegnu manjkavosti u glavnome istraživanju (Medved Krajnović, 2010: 136).

⁷⁹ V. nazive na kraju udžbenika pod naslovom *Udžbenici korišteni u istraživanju*.

6. godinu učenja koji su nastavnici odabrali školske godine 2014./2015.⁸⁰, Petojezični rječnik europeizama (Spalatin, 2010) i Rječnik engleskih i njemačkih lažnih prijatelja (Breitkreuz, 1991). Nakon tri posebno sastavljena korpusa riječi za engleski, njemački i talijanski jezik (korpus engleskih riječi sadržavao je 178 riječi; korpus njemačkih 157 riječi; korpus talijanskih 147 riječi), nastavnici engleskog, njemačkog i talijanskog procjenjivali su učestalost riječi u korpusu. Njihova procjena sastojala se u tome da su trebali označiti slovom *P* ako su smatrali da je riječ učenicima poznata s nastave stranog jezika ili *N* ako je nepoznata, a kod označavanja poznate riječi (*P*), navodili su koliko je riječ česta u aktivnom vokabularu učenika na satu stranoga jezika, označujući učestalost na sljedeći način: *VF* – visokofrekventna, *SF* – srednjefrekventna i *NF* – niskofrekventna. U procjeni riječi sudjelovalo je 7 nastavnika (3 nastavnika engleskog jezika, 2 njemačkog jezika i 2 talijanskog jezika).

U odabir riječi za prijevod u prvom i drugom zadatku uključen je različit raspon riječi po učestalosti, ali se vodilo računa da su riječi jednako učestale u engleskom, njemačkom i talijanskom jeziku. Isključene su one riječi čiji je omjer učestalosti prema procjeni nastavnika značajno odstupao (npr. *VF* vs. *NF* riječi).

Učestalost riječi inače se smatra važnom odrednicom brzine i točnosti leksičkoga pristupa u proizvodnji riječi (Erdeljac, 2009). Naime, kako cilj nije bio odrediti brzinu leksičkog pristupa, već samo točnost leksičkog iskaza, kao pouzdana mjera učestalosti uzete su većinom srednjefrekventne, zatim visokofrekventne riječi, kako su procijenili nastavnici i istovremeno su zastupljene u udžbenicima, i vrlo mali broj niskofrekventnih.

Nisu se uzete u obzir riječi koje su prema procjeni nastavnika učenicima bile nepoznate ili bi značajno odstupale od učenikova jezičnoga znanja jer je namjera bila ispitivati sličnice u jezicima i tako vidjeti hoće li učenici, u trenutku kada uvide moguću sličnost između određenih riječi, posegnuti za nekim od svojih drugih stranih jezika u leksičkoj proizvodnji i hoće li se te sličnice među jezicima pozitivno ili negativno očitovati pri njihovom izboru. Kao jednu od mjera učenikovog odabira riječi koristila se retrospektivna metoda, u kojoj bi učenici bilježili jesu li zaista znali prevesti riječ zbog znanja iz engleskog jezika ili zbog nekog drugog navedenog stranog jezika, koji se mogao odraziti kako pozitivno, tako i negativno.

8.1.1.2.2. Riječi u prvome zadatku

U prvome zadatku upotrijebilo se ukupno 20 riječi, jer se smatralo da je to optimalan broj riječi za prijevod u tom zadatku. Većina riječi bile su prave sličnice u engleskom i njemačkom jeziku ($N=9$), nešto manje bilo je pravih sličnica u engleskom, njemačkom i talijanskom ($N=6$), zatim jedna djelomična sličnica u engleskom i njemačkom

⁸⁰ Prema Zakonu o udžbenicima za osnovnu i srednju školu od 26. veljače 2010., udžbenici se za pojedine predmete biraju na stručnim aktivima gdje se donosi odluka o odabiru udžbenika uz prethodno mišljenje Vijeća roditelja u vezi s prihvatljivošću cijena udžbenika i ostalih nastavnih sredstava te su nakon odabira u upotrebi četiri godine (čl. 23, stavak 4 navedenog Zakona), nakon čega se ponovno pokreće postupak izbora udžbenika.

(N=1), te tri lažna prijatelja u engleskom i njemačkom (N=3) i jedan lažni prijatelj u engleskom i talijanskom jeziku (N=1). Upotrijebio se veći broj pravih sličnica jer se pokazalo da su se učenici kroz nastavu navikli koristiti takvim tipom sličnica kada su na početnom ili nešto višem stupnju učenja J4 njemačkog i pritom su skloniji prenositi upravo te sličnice iz jezika u jezik. U tome slučaju, učenici se na početnom stupnju učenja jezika najviše oslanjaju na oblik riječi, a manje na značenje, što može biti i rezultat prijenosa jednog jezika s početnog stupnja na neki drugi stupanj učenja drugog stranog jezika, posebno kada su u pitanju sličnice, iako se to radilo i o stranom jeziku na naprednom stupnju. Odabrale su se i one sličnice koje se zamjećuju čak u sva tri jezika kako bi se vidjela vjerojatnost facilitacijskog učinka talijanskog jezika u jezičnoj proizvodnji engleskog.

Sljedeća tablica prikazuje raspored sličnica i lažnih prijatelja u engleskom, talijanskom i njemačkom jeziku koje su se rabile u prvom zadatku te se u zagradama kraj pojedine riječi navodi i učestalost riječi prema procjeni nastavnika.

Tablica 8.1.

Prikaz sličnica i lažnih prijatelja korištenih u prvom zadatku s obzirom na jezike i njihovu učestalost pojavljivanja u jezicima

Prave sličnice u engleskom i njemačkom jeziku	Prave sličnice u engleskom, njemačkom i talijanskom jeziku	Djelomične sličnice u engleskom i njemačkom jeziku	Lažni prijatelji u engleskom i njemačkom jeziku	Lažni prijatelji u engleskom i talijanskom jeziku
krajolik = <i>landscape</i> – <i>Landschaft</i> (NF)	lijek = <i>medicine</i> – <i>Medikament</i> – <i>medicina</i> (SF)	more = <i>sea</i> – <i>See</i> (SF)	kolač = <i>cake</i> – <i>Kuchen</i> (SF); <i>cookie</i> (hrv. <i>keks</i> , SF)	knjižnica = <i>library</i> – <i>libreria</i> (SF)
plivati = <i>swim</i> – <i>schwimmen</i> (VF)	zanimljiv ⁸¹ = <i>interesting</i> – <i>interessant</i> – <i>interessante</i> (VF)		mišljenje = <i>thought</i> ; <i>thinking</i> ; <i>opinion</i> – <i>Meinung</i> (SF); <i>meaning</i> (hrv. <i>značenje</i> , SF); <i>opinion</i> – <i>opinione</i> (prava sličnica u engl. i tal., SF)	

⁸¹ Odabrana je riječ *zanimljiv* kao prava sličnica u engleskom, njemačkom i talijanskom, međutim riječ *interessantan* u hrvatskom jeziku također se upotrebljava kao istovrijednica odabranoj riječi. No, kako bi se izbjegao facilitacijski učinak riječi *interessantan* upotrijebila se njena druga istovrijednica *zanimljiv* u nadi da učenici neće imati vremena posegnuti za istovrijednicom *interessantan* u hrvatskome jeziku.

ljetni praznici = <i>summer</i> – <i>sommer</i> (e, nj, VF)/ <i>vacations</i> – <i>vacanze</i> (prava sličnica u engl. i tal., VF)	cijena = <i>price</i> – <i>Preis</i> – <i>prezzo</i> (SF)		suknja = <i>skirt</i> – <i>Rock</i> (SF); <i>rock</i> (hrv. <i>stijena</i> , SF)	
glasan = <i>loud</i> – <i>laut</i> (VF)	talijanski = <i>Italian</i> – <i>italienisch</i> – <i>italiano</i> (SF)			
slobodno vrijeme = <i>free time</i> – <i>Freizeit</i> (VF)	kemija = <i>chemistry</i> – <i>Chemie</i> – <i>chimica</i> (SF)			
peći (kolač) = <i>bake</i> – <i>backen</i> (NF)	vremenski točan = <i>punctual</i> – <i>pünktlich</i> – <i>puntuale</i> (NF)			
neprijateljski = <i>unfriendly</i> – <i>unfreundlich</i> (SF)				
godina = <i>year</i> – <i>Jahre</i> (VF)				
mlijeko = <i>milk</i> – <i>Milch</i> (VF)				

U tabelarnom prikazu primjećuje se da su u prvome zadatku najviše zastupljene prave sličnice i to one između engleskog i njemačkog, a manji broj sličnica obuhvaća i one u talijanskom jeziku. Kod prizivanja i iskoristivosti sličnica u višejezičnih osoba, važno je imati u vidu interakciju svih stranih jezika, stoga je sukladno tome potrebno i birati sličnice. Slijedom navedenih sličnica nužno je objasniti i izbor skupina riječi ili sintagmi u prijevodu, poput *ljetni praznici* i *slobodno vrijeme*. Radi se o vrlo često korištenim sintagmama u aktivnoj jezičnoj proizvodnji učenika bilo u govoru ili pismu (osobito u J4), a isto tako često zastupljenih u udžbenicima. Prema tome, pretpostavljalo se da će učenici upotrijebiti navedene sintagme oslanjajući se na J4 njemački. Iako je riječ *praznici* prava sličnica u engleskom i talijanskom, nije se zanemarila činjenica da bi učenici mogli upotrijebiti riječ *Ferien* (što je inače i posuđenica u hrvatskome jeziku) iz njemačkog jezika.

Jednako je i s riječju *knjižnica* koja je lažni prijatelj u engleskom i talijanskom, ali česta upotreba te riječi u J4 njemačkom, kao što je *Bibliothek*, može dovesti do automatske upotrebe riječi koristeći se prijevodom riječi iz njemačkog. Naime, nije se isključila niti upotreba riječi *biblioteca* iz talijanskog jezika.

Raznolikost izbora upotrijebljenih riječi mogao bi se opravdati time što je u promatranju međujezičnih utjecaja u višejezičnih učenika na početnom stupnju ovladavanja stranim jezikom (u ovome istraživanju to je J4 njemački) bolje osigurati učenicima lako dostupne riječi jer učenikova percepcija o poznatosti riječi može učenike ponekad dovesti do zablude, tj. učenici će misliti da riječ poznaju sa svim njenim osobitostima (npr. značenje riječi, ortografija i sl.), međutim, ponekad će se to očitovati u pojavi međujezičnog utjecaja.

Prema rezultatima svog istraživanja, G. Burton (2013) stajališta je da su učenici na početnom stupnju često izloženi temama u kojima ih se traži opisati sebe i svoju obitelj, svoj školski život, slobodno vrijeme itd., te su sličnice koje se odnose na takve teme vrlo popularne u smislu prijenosa u iskazima na drugim stranim jezicima, neovisno o tome upotrebljava li ih se zasebno ili u sklopu nekog konteksta, npr., prilikom prepričavanja itd.

8.1.1.2.3. Riječi u drugome zadatku

Drugi zadatak sastojao se od 25 riječi na hrvatskome jeziku, podcrtanih i raspoređenih iznad svake rečenice na engleskome, koje su učenici trebali, nakon što pročitaju rečenicu, prevesti na engleski jezik i potom nadopuniti riječ. U izboru riječi koristio se isti korpus kao i u prvome zadatku, samo s različitim riječima. Broj riječi u ovome zadatku povećao se zbog toga što se smatralo da je učenicima lakše vizualno prevoditi lažne prijatelje, kojih je bilo više od sličnica i stavljati ih u određeni kontekst, a što je manje složeno od prethodnog zadatka.

Tablica 8.2.

Prikaz sličnica i lažnih prijatelja korištenih u drugom zadatku s obzirom na jezike i njihovu učestalost pojavljivanja u jezicima

Prave sličnice u engleskom i njemačkom jeziku	Prave sličnice u engleskom, njemačkom i talijanskom jeziku	Prave sličnice u engleskom i talijanskom jeziku	Djelomične sličnice u engleskom i njemačkom jeziku	Lažni prijatelji u engleskom i njemačkom jeziku	Lažni prijatelji u engleskom, njemačkom i talijanskom jeziku
pekara = <i>bakery</i> – <i>Bäckerei</i> (SF)	blagajna = <i>cash register</i> – <i>Kasse</i> – <i>cassa</i> (SF)	rječnik = <i>dictionary</i> – <i>dizionario</i> , <i>vocabolario</i> ⁸² (SF)	neuspjeh = <i>failure</i> – <i>Febler</i> (SF); <i>e, t, prava sličnica, no s drugom vrstom riječi (unsuccessful, pridj, insuccesso, imen.)</i>	štedjeti = <i>save</i> (VF) – <i>sparen</i> (SF); <i>spare</i> ⁸³ (<i>engl. poštediti život; rezerva, NF</i>)	tvornica = <i>factory</i> – <i>Fabrik</i> – <i>fabbrica</i> (SF); <i>fabric</i> (<i>hrv. tkivo, NF</i>)
marelica = <i>apricot</i> – <i>Aprikose</i> (NF)	vrućica = <i>fever</i> – <i>Fieber</i> – <i>febbre</i> (SF)		ograda = <i>fence</i> – <i>Fenster</i> (SF)	klupa = <i>bench</i> – <i>Bank</i> ; <i>bank</i> (<i>hrv. obala rijeke; banka, SF</i>)	srednja škola = <i>secondary school</i> ; <i>grammar school</i> – <i>Sekundärschule</i> , <i>Gymnasium</i> ⁸⁴ – <i>ginnasio</i> (SF); <i>gymnasium</i> (<i>hrv. sportska dvorana, teretana, SF</i>)
ujak = <i>uncle</i> – <i>Onkel</i> (SF)	posluživati = <i>serve</i> – <i>servieren</i> – <i>servire</i> (SF)		mirovina = <i>retirement</i> (<i>pension</i>) – <i>Pension</i> , <i>Rente</i> (VF); <i>pension</i> ⁸⁵ (<i>hrv. mirovina; pansion, NF</i>); <i>e, t, prava sličnica (tal. pensione)</i>	pokrivač = <i>blanket</i> – <i>Decke</i> (SF); <i>deck</i> (<i>hrv. paluba, NF</i>)	obiteljski = <i>family</i> (VF) – <i>familiär</i> – <i>familiare</i> (SF); <i>familiar</i> (<i>hrv. poznat, SF</i>)

⁸² Riječ *rječnik* navedena je kao prava sličnica u engleskome i talijanskome jeziku, ali pretpostavljalo se da će neki učenici posegnuti i za riječju iz njemačkog jezika *Wörterbuch* i na engleskom napisati *wordbook*.

⁸³ U primjeru u tablici navedeno je značenje riječi *spare* u engleskom jeziku koje se najčešće koristi na satima engleskog jezika, no riječ se koristi i s drugim značenjima kao glagol *štedljivo upotrebljavati; moći odstupiti (pozajmiti, odvojiti); oprostiti (kaznu)* (Bujas, 1999), tako da moguća upotreba riječi *spare* u zamjenu za *save* kod učenika može biti odraz utjecaja iz njemačkog, jer se prema procjeni nastavnika riječ *save* više koristi.

⁸⁴ U ovome primjeru pretpostavljalo se da će neki učenici možda koristiti riječ *Gymnasium* kao lažni prijatelj u engleskom i njemačkom, ali izbjeglo se navođenje riječi *gimnazija*, jer bi tada očiti smjer prijenosa bio iz hrvatskog jezika.

⁸⁵ Riječ *retirement* također je istoznačnica s riječju *pension* u engleskome jeziku, međutim smatralo se da će navođenje riječi *pension* u engleskome jeziku izazvati kod učenika u retrospektivnoj metodi

mjesec = <i>month</i> – <i>Monat</i> (VF)				ukusan = <i>delicious</i> – <i>delikat</i> (SF); <i>delicate</i> (hrv. <i>profinjen</i> , NF); <i>e, t, prava</i> <i>sličnica</i> (tal. <i>delicato</i>)	
mladež = <i>youth, young</i> <i>people</i> – <i>Jungen</i> (SF)				primiti = <i>receive, get</i> – <i>bekommen</i> (SF); <i>become</i> (hrv. <i>postati</i> , SF)	
				natjecanje = <i>e, nj, potpuna</i> ; <i>e, t, prava/</i> <i>competition</i> – <i>Konkurrenz</i> (SF); engl. <i>concurrence</i> (hrv. <i>slaganje</i> ; <i>podudaranje</i> , NF); tal. <i>competizione</i> (hrv. <i>natjecanje</i> , SF)	
				novčana potpora = <i>scholarship</i> – <i>Stipendium</i> (SF); <i>stipend</i> (hrv. <i>plaća</i> (<i>svećenička</i> , <i>sudska</i>), NF)	
				mahati = <i>wave</i> – <i>winken</i> (SF); <i>wink</i> (hrv. <i>treptati</i> , SF)	
				gledateljstvo = <i>audience</i> – <i>Publik; public</i> (hrv. <i>javan</i> , SF); <i>e, t, prava</i> <i>sličnica</i> (tal. <i>pubblico</i>)	

osviještenost i iz nekih drugih jezika u kojima se riječ koristi. Riječ se opredijelila kao djelomična sličnica, međutim kada se promatra riječ *Rente* u njemačkome jeziku, ona može biti i lažni prijatelj s riječju *rent* u engleskom jeziku (hrv. *najamina; iznajmiti*).

Primjećuje se da je raznovrsnost upotrijebljenih riječi prisutna i u ovome zadatku, s nešto većom upotrebom lažnih prijatelja i pravih sličnica u engleskome i njemačkome jeziku. Bilo je vrlo složeno odabrati sličnice koje bi se u potpunosti izdvojile iz sva tri strana jezika, pogotovo jer se vodilo računa o njihovoj poznatosti učenicima, učestalosti pojavljivanja, kao i zastupljenosti u udžbenicima. Riječi su se birale na temelju aktualnih i čistih tema o kojima učenici raspravljaju na satu njemačkog jezika kao J4. U tablicu nije stavljena riječ *džeparac*, koju se također upotrijebilo u zadatku, jer se ne radi o sličnici. Međutim, njena učestalost pojavljivanja i upotreba od strane učenika može rezultirati prijenosom, tako da učenici jednostavno zamijene riječ na engleskom jeziku, koje se ne mogu sjetiti, njima poznatom i dostupnijom riječju, kao što je npr. *Taschengeld* u njemačkom. Sličan primjer može se naći u jednom od pilot istraživanja, kada se učenik nije mogao sjetiti prijevoda s hrvatskog na engleski jezik riječi *marelica*, koja je sličnica samo u engleskom i njemačkom, te je umjesto *apricot* ili *Aprikose* jednostavno napisao riječ na talijanskom *albicocca*, navodeći da se nije mogao sjetiti prijevoda riječi. I u ovome zadatku pratila se jednaka zastupljenost učestalosti promatranih riječi tako da budu zastupljene visokofrekventne ili srednjefrekventne riječi u oba ili sva tri jezika, osim kod riječi *obiteljski*, koja je visokofrekventna u engleskome (*family*), a niskofrekventna u njemačkome (*familiär*). Međutim, pretpostavilo se da će učenici posegnuti za upotrebom riječi *Familie* koja je označena isto kao visokofrekventna u njemačkome jeziku i rjeđe će pristupiti riječi *familiär*, koja je zabilježena kao srednjefrekventna u engleskome ili *familiare* u talijanskom.

8.1.1.2.4. Retrospektivna metoda poslije zadataka prijevoda

Problem prepoznavanja prijenosa predstavlja velik problem u ispitivanju međujezičnih utjecaja kada su u središtu promatranja višejezični učenici. G. De Angelis (2005) razmatra smjenu sustava (engl. *system shift*; rus. *смéна систéмы*) višejezičnih korisnika koja se može odvijati, prema autorici, u tri faze. Prilikom prve faze, leksička jedinica prenosi se iz jednog jezika u drugi, kao u slučajevima otvorenog jezičnog prijenosa te korisnik jezika smatra da jedinica prijenosa pripada samo izvornom sustavu (engl. *source system*; rus. *исходная систéма*). Otvoreni prijenos prema autorici obuhvaća prijenos koji se lako može prepoznati u jeziku, dok je zatvoreni onaj koji se ne može često prepoznati i očituje se u strategijama izbjegavanja (De Angelis, 2005). Za vrijeme druge faze, korisnik prepoznaje leksičku jedinicu koja se prenijela i pripada sustavu iz kojeg se prenosi (engl. *guest system*; rus. *гостевáя систéма*) i može misliti da jedinica pripada i jeziku izvora i onome iz kojeg se prenosi. U trećoj fazi, korisnik više ne može svjesno prepoznati izvor svog znanja u izvornom sustavu. Takva smjena sustava otežava stvarno prepoznavanje jezičnog prijenosa u pojedinca. Međutim, u okviru retrospektivne metode učenikova percepcija o leksičkom znanju može pružiti bolji uvid u smjer prijenosa. Pod retrospektivnom tehnikom D. Larsen-Freeman i M. Long (1991) podrazumijevaju tehniku samopromatranja u kojoj se od ispitanika traže podaci o onome što su radili prije nekog vremena.

U ovom ispitivanju, poslije svakog zadatka prijevoda, učenici bi označavali tvrdnju koja se odnosi na njih, tj. za svaku riječ koju su prevodili bilježili su jesu li znali prijevod

riječi zbog toga što je znaju kroz učenje engleskog jezika, jesu li je znali zbog njemačkog, talijanskog, hrvatskog jezika ili nešto drugo. Ako bi se odlučili za nešto drugo, trebali su obrazložiti zašto se nisu mogli sjetiti prijevoda pojedinih riječi, odnosno je li ih ometao neki drugi jezik (tj. jesu li mogli prizvati neku riječ iz drugog jezika koji nije naveden) ili im jednostavno ništa nije padalo na pamet i nisu znali kako se kaže ili piše riječ na engleskom. Budući da se učenici nisu smjeli vraćati na zadatak u kojem su pisali rješenja, od njih se tražilo da, ako se naknadno sjetite prijevoda riječi, napišu rješenje u zadatku retrospektivne metode.

Smatralo se da će učenici u takvoj metodi svjesno izraziti svoje misli o tome koliko im je određen jezik bio facilitacijski ili ometajuć u prijevodu riječi.

8.1.1.2.5. *Upitnik*⁸⁶

Prvi dio upitnika činila su pitanja vezana uz demografske podatke učenika, poput navođenja dobi, spola, razreda, škole i materinskog jezika, dok se drugi dio bavio jezičnom biografijom učenika, tj. učenici bi označavali koji su strani jezik učili ili uče po redoslijedu učenja, gdje su ih počeli učiti i koliko godina ih uče. Godine učenja bile su bitne u određivanju skorašnjosti. U tome dijelu postavilo se i pitanje o učeničkoj percepciji o sličnosti među engleskim i ostalim stranim jezicima (talijanskim i njemačkim), uključujući i materinski jezik (hrvatski).

U ispitivanju jezičnoga znanja upotrijebila se samoprocjena učenika u svim jezičnim djelatnostima i općoj razini jezičnoga znanja za sve jezike (materinski i strani) i školske ocjene, jer se smatralo da je u mjerenju jezičnoga znanja potrebno imati dva različita konstrukta zbog moguće subjektivnosti ispitivanja. Učenici su trebali navesti koliko su sati tjedno izloženi jezicima u formalnome kontekstu te koliko su izloženi istim jezicima i izvan škole, čemu je mogao doprinijeti i razvoj skorašnjosti u toj domeni i pritom povezanost utjecaja s tim čimbenikom. Tvrdnje koje se odnose na izloženost jezicima izvan škole djelomično su preuzete i prilagođene ovome upitniku iz *Upitnika za roditelje* korištenog u projektu ELLiE⁸⁷.

⁸⁶ Primjer Upitnika, kao i primjeri ostalih korištenih instrumenata u istraživanju (jezični zadaci, retrospektivna metoda) te opis postupka provedbe istraživanja i prikupljanje podataka mogu se naći u neobjavljenom doktorskom radu autorice *Međujezični utjecaji u ovladavanju engleskim leksikom – uloga skorašnjosti i jezičnoga znanja* iz 2017. godine, koji je dostupan na http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/9345/1/Jajic_Novogradec_Marina.pdf

Upitnik je također sadržavao i tvrdnje kojima se ispitivala motivacija (afektivni motivi), metajezična svjesnost i jezična nadarenost, no rezultati povezanosti znanja iz engleskog jezika, metajezične svjesnosti i jezične nadarenosti s međujezičnim utjecajima njemačkog, talijanskog i hrvatskog jezika ne navode se u prikazu istraživanja u ovom potpoglavlju, no može ih se naći u doktorskom radu.

⁸⁷ ELLiE je međunarodni longitudinalni projekt Europske komisije čiji je cilj bio ispitati provedbu ranog učenja stranog jezika u sedam europskih zemalja, a trajao je od 2008. – 2011. godine (www.ellieresearch.eu).

Prof. dr. sc. Jelena Mihaljević Djigunović bila je voditeljica projekta u Hrvatskoj.

8.1.2. Rezultati

Svi podaci analizirani su uz pomoć statističkog programa IBM SPSS verzija 21. U analizi su se primijenile metode deskriptivne i inferencijalne statistike⁸⁸. Pozitivni i negativni utjecaj pojedinog jezika odredio se na temelju samoprocjene učenika u retrospektivnom zadatku. U dodatno određivanje negativnog utjecaja uključila se samoprocjena istraživača, kao i samoprocjena dva neovisna ocjenjivača, jednog za talijanski i jednog za njemački jezik, te kontrolirane varijable (psihotipologija, samoprocjena jezičnog znanja, izloženost jezicima).

Retrospektivna metoda omogućila je detaljniji uvid u smjer prijenosa gdje je to bilo moguće. Prema godinama učenja stranog jezika utvrdila se povezanost skorašnjosti s pojavom međujezičnih utjecaja.

Međujezični utjecaji određivali su se na temelju leksičkih pogrešaka učenika koje su bile odraz interferencije materinskog ili stranih jezika. Kako su u središtu bile sličnice, analiza se temeljila na lemi iz J1, J2 i J3. Radilo se o formalnom prijenosu, kao jednoj od sastavnica leksemskog prijenosa⁸⁹, i značenjskom prijenosu, kao jednoj od sastavnica lematskog prijenosa⁹⁰ (Jarvis, 2009). Odrediti smjer prijenosa bio je složen zadatak zato što se prema retrospektivnoj metodi u većini primjera moglo naslutiti da učenici nisu svjesni prijenosa. Na primjer, kod netočno napisane riječi iz koje je očigledno da se radi o formalnom prijenosu iz jednog jezika u drugi, učenici bi navodili da su jednostavno znali napisati tu riječ jer im je poznata iz učenja engleskog jezika. Istovremeno, kod semantičkog prijenosa, učenici bi u svojim izvješćima navodili da im je riječ poznata u engleskome i prema tome su znali prijevod, ne navodeći mogući izvor prijenosa. Pogrešno napisana riječ (npr. *public* umjesto *audience*) učenicima je zaista bila poznata kroz učenje engleskog jezika, međutim, problem je u njihovoj nedovoljnoj jezičnoj osviještenosti i neznanju da se radi o riječi s drugim značenjem. Naime, nekolicina učenika ipak je bila svjesna pozitivnog ili negativnog prijenosa iz pojedinih jezika (J1, J2 ili J3 i J4) što su jasno izrazili u svome izvješću.

U nekoliko primjera primijetilo se da su se učenici, kako bi izbjegli mogući negativni prijenos iz jezika u jezik, poslužili strategijom izbjegavanja, na primjer riječ *marvelica* u prijevodu bi često zamijenili drugom riječju iste kategorije, tako da bi umjesto *apricot* pisali *peach*.

Prema tome moglo se primijetiti očitovanje prijenosa – otvoreni vs. zatvoreni. Tako bi se prevođenje riječi iste ili slične kategorije tretiralo kao mogući međujezični utjecaj, ali skrivenog karaktera, odnosno kao zatvoreni prijenos. Kao što je ranije spomenuto, odabrane riječi bile su poznate učenicima, te se strategija izbjegavanja ciljane

⁸⁸ Uz pomoć deskriptivne statistike podaci istraživanja prikazuju se brojačno i grafički, dok uz pomoć inferencijalne statistike na osnovi izabranog uzorka izvode se zaključci o povezanosti između varijabli, testiranju hipoteza.

⁸⁹ Leksemski prijenos su jezična prebacivanja, tvorenice i lažni prijatelji.

⁹⁰ Lematski prijenos su semantička proširivanja i kalkovi.

riječi mogla s velikom sigurnošću smatrati kao jedna od posljedica međujezičnog utjecaja, no zatvorenog tipa.

8.1.2.1. Kvantitativna analiza podataka

U kvantitativnoj analizi podataka upotrijebila se metoda deskriptivne i inferencijalne statistike. Od deskriptivne statistike korišteni su postoci, aritmetička sredina i standardna devijacija. Od inferencijalne statistike korišten je Pearsonov koeficijent korelacije (r)⁹¹. Rezultati se prikazuju za svako istraživačko pitanje zasebno. Međujezični utjecaji kao zavisna varijabla⁹² mjerili su se retrospektivnim zadatkom, tj. učeničkim izvješćem o tome je li im u prijevodu pomogao ili odmogao pojedini jezik, i tako se odredio pozitivni ili negativni prijenos određenog jezika. Retrospektivni zadatak uvršten je u rezultate subjektivne procjene međujezičnih utjecaja. Kako se u retrospektivnom zadatku pokazalo da učenici u velikoj mjeri nisu dovoljno osviješteni o pojavi međujezičnog utjecaja prilikom prijevoda, za dodatno pojašnjenje negativnog prijenosa kod nekih riječi koristila se samoprocjena istraživača, u čemu su pomogle kontrolirane varijable⁹³ poput psihotipologije, jezičnog znanja i izloženosti jezicima, kao i procjena dva neovisna ocjenjivača, jednog za talijanski i jednog za njemački jezik. Budući da se radilo o triangulaciji podataka, čija je glavna značajka objektivnost, takva procjena smatrala se objektivnom. Rezultat na učenikovoj samoprocjeni negativnog međujezičnog utjecaja izračunao se na sljedeći način: za svaku riječ koju je ispitanik preveo pogrešno i naveo da je na njegov prijevod utjecao njemački jezik, dodao se 1 bod ispitaniku. Ukupni rezultat izračunao se kao zbroj ovako dobivenih rezultata za svaki zadatak posebno i on je uputio na broj riječi u zadatku u kojima je ispitanik pokazao negativan utjecaj njemačkog jezika. Slično tome, rezultat na učenikovoj samoprocjeni pozitivnog jezičnog utjecaja izračunao se na sljedeći način: za svaku riječ koju je ispitanik preveo točno i naveo da je na njegov prijevod utjecao njemački jezik, dodao se 1 bod ispitaniku. Ukupni rezultat opet se izračunao kao zbroj ovako dobivenih rezultata za svaki zadatak posebno i on je uputio na broj riječi u zadatku u kojima je ispitanik pokazao pozitivan utjecaj njemačkog jezika. Ukupni rezultat na objektivnim procjenama međujezičnog utjecaja njemačkog jezika izračunao se zbrajanjem rezultata za svaki zadatak posebno tako da su ukupni rezultati ponovno uputili na broj riječi u zadatku za koje je ocjenjivač procijenio da je došlo do negativnog međujezičnog utjecaja njemačkog jezika. Rezultati su se prikazivali na isti način i za talijanski i hrvatski jezik, te zasebno za prvi i drugi zadatak. Nezavisne varijable⁹⁴ bile su skorašnjost i jezično znanje. Skorašnjost se mjerila godina-

⁹¹ Pearsonov koeficijent korelacije mjeri snagu između različitih varijabli i njihovih odnosa (v. <https://hr.know-base.net/7584114-pearson-correlation-coefficient>).

⁹² Zavisna varijabla je ono što se eksperimentom ispituje, mjeri (Mejovšek, 2008: 353).

⁹³ Kontrolirane su one varijable koje se tijekom eksperimenta ne mijenjaju.

⁹⁴ Nezavisna ili eksperimentalna varijabla je činitelj (obilježje, okolnost, situacija) koji istraživač namjerno mijenja u eksperimentu i to nezavisno od drugih okolnosti u eksperimentu odnosno prema vlastitom nahodjenju (Mejovšek, 2008: 348).

ma učenja, a jezično znanje samoprocjenom učenika i školskim ocjenama. Za jezično znanje izračunala se prosječna vrijednost pitanja i tako se dobio rezultat koji upućuje na ukupnu samoprocjenu jezičnog znanja u svim aspektima (čitanje, pisanje, govorenje, slušanje i opća razina jezičnoga znanja).

8.1.2.1.1. Povezanost njemačkog jezika (J4) s pojavom međujezičnih utjecaja u engleskome jeziku

Na temelju postavljenih hipoteza o pojavi negativnog međujezičnog utjecaja iz njemačkog jezika, tj. da će znanje njemačkog jezika biti povezano s pojavom negativnog međujezičnog utjecaja i da će se kod učenika pojaviti manje pozitivnog međujezičnog utjecaja iz njemačkog jezika, donose se sljedeći rezultati. U Tablici 8.3. najprije se prikazuju deskriptivni podaci varijabli vezanih uz godine učenja njemačkog jezika, samoprocjene učeničkog znanja i ocjene iz njemačkog.

Tablica 8.3.

Deskriptivni podaci vezani uz godine učenja njemačkog jezika, samoprocjenu znanja njemačkog i ocjenu iz njemačkog

Varijabla	M	SD	Min	Max
Godine učenja njemačkog	1,74	0,78	1	4
Samoprocjena znanja njemačkog	2,81	1,16	1	5
Ocjena iz njemačkog	3,68	1,04	1	5

M = aritmetička sredina⁹⁵, SD = standardna devijacija⁹⁶, Min = minimalna vrijednost, Max = maksimalna vrijednost

Prema deskriptivnim podacima, učenici u prosjeku uče njemački 1,74 godine (SD = 0,78). Ispitanici su na skali od 1 = slabo znanje do 5 = odlično znanje, procijenili svoje znanje dobrim (M = 2,81, SD = 1,16), a prosječna ocjena iz njemačkog iznosila je 3,68 (SD = 1,04). Sljedeća tablica donosi podatke o utjecajima njemačkog jezika na engleski jezik s obzirom na subjektivnu i objektivnu samoprocjenu.

⁹⁵ Srednja vrijednost ili prosjek.

⁹⁶ Mjera odstupanja od aritmetičke sredine (Tadić, 2017).

Tablica 8.4.*Deskriptivni podaci vezani uz utjecaj njemačkog jezika na engleski jezik*

Varijabla	M	SD	Min	Max
Samoprocjena negativnog međujezičnog utjecaja njemačkog jezika – zadatak 1	0,03	0,17	0	1
Samoprocjena negativnog međujezičnog utjecaja njemačkog jezika – zadatak 2	0,04	0,19	0	1
Objektivna procjena negativnog međujezičnog utjecaja njemačkog jezika – zadatak 1	0,30	0,55	0	2
Objektivna procjena negativnog međujezičnog utjecaja njemačkog jezika – zadatak 2	0,55	0,69	0	3
Samoprocjena pozitivnog međujezičnog utjecaja njemačkog jezika – zadatak 1	0,09	0,32	0	2
Samoprocjena pozitivnog međujezičnog utjecaja njemačkog jezika – zadatak 2	0,02	0,14	0	1

M = aritmetička sredina, SD = standardna devijacija, Min = minimalna vrijednost, Max = maksimalna vrijednost

Iz podataka se primjećuje vrlo mali broj negativnih utjecaja iz njemačkog jezika prema učeničkoj samoprocjeni u oba zadatka, u kojima se ne vidi znatno odstupanje. Naime, objektivna procjena uvelike pokazuje međujezični utjecaj, nešto veći za drugi zadatak ($M = 0,55$, $SD = 0,69$), nego za prvi ($M = 0,30$, $SD = 0,55$). Isto tako, zanimljivo je primijetiti da su učenici svjesniji pozitivnog prijenosa nego negativnog, odnosno da razmišljaju više o tome kako im drugi jezik, u ovome slučaju njemački, može pomoći u ovladavanju engleskim leksikom. Pozitivni prijenos pokazao se značajnijim u prvom zadatku ($M = 0,09$, $SD = 0,32$) nego u drugom ($M = 0,02$, $SD = 0,14$). Razlog tome je i veća prisutnost pravih sličnica u prvom zadatku, koje su učenici svjesniji prilikom leksičke proizvodnje u jeziku cilja, iako se radi o početnom učenju njemačkog jezika. Kao što je i ranije navedeno, lako dostupne riječi u novome jeziku, koje učenici više rabe na početnom stupnju učenja, pružit će facilitacijski učinak u ovladavanju leksikom u drugom jeziku. Ostale kontrolirane varijable, poput izloženosti jeziku i motivacije za učenje njemačkog jezika, prikazuju se u Tablici 8.5.

Tablica 8.5.*Deskriptivni podaci vezani uz učenje za sat njemačkog, svakodnevnu upotrebu njemačkog i motivaciju za učenje njemačkog*

Varijabla	M	SD	Min	Max
Učenje za sat njemačkog	3,24	1,31	1	5
Svakodnevna upotreba njemačkog	1,52	0,71	1	4,5
Motivacija za učenje njemačkog	2,79	1,29	1	5

M = aritmetička sredina, SD = standardna devijacija, Min = minimalna vrijednost, Max = maksimalna vrijednost

Što se tiče upotrebe njemačkog jezika izvan škole, na pitanjima o slušanju, čitanju, govorenju i pisanju izračunata je prosječna vrijednost, a rezultat na tim pitanjima objedinjeni su pod jednim nazivom „Svakodnevna upotreba njemačkog”, dok je posebno izdvojeno učenje za sat njemačkog, jer se razlikuje od upotrebe njemačkog u svakodnevnoj komunikaciji. Kao što se može vidjeti, na skali od 1 = nikada do 5 = vrlo često, učenici u prosjeku uče njemački ponekad ($M = 3,24$, $SD = 1,31$), dok ga u svakodnevnoj komunikaciji u prosjeku upotrebljavaju rijetko ($M = 1,52$, $SD = 0,71$). Za motivaciju za učenje njemačkog jezika također je izračunat prosječni rezultat na pitanjima koja se tiču motivacije (afektivnih motiva). Pokazalo se da učenici u prosjeku pokazuju osrednju motivaciju za učenje njemačkog jezika ($M = 2,79$, $SD = 1,29$). Formalno ovladavanje jezikom, u vidu pisanja domaćih zadaća i priprema za ispite, pokazuje jaču vezu s pojavom međujezičnih utjecaja od neformalnog ovladavanja njemačkim jezikom. Slaba svakodnevna izloženost jeziku usko je povezana i s učenikovim afektivnim motivima. Budući da su učenici slabo motivirani za jezik, rijetko pribjegavaju i njegovoj stvarnoj upotrebi, bilo kroz gledanje filmova ili slušanje pjesama, ili kroz čitanje časopisa ili razgovora s prijateljima na njemačkom. Na osnovi toga može se zaključiti da je čimbenik, kao što je izloženost jeziku izvan škole, tj. putem svakodnevne upotrebe njemačkog jezika, značajniji pokazatelj pojave međujezičnog utjecaja od skorašnjosti. Skorašnjost se ovdje izražava jedino u obliku formalnog ovladavanja jezikom i tako je i povezana sa znanjem njemačkog jezika, koji doprinosi pojavi međujezičnog utjecaja u engleskom leksiku. Kao što se može vidjeti iz Tablice 8.4., učenici u prosjeku nisu procijenili da je na njihov prijevod riječi na engleski, njemački jezik imao ikakav utjecaj s obzirom na to da su u oba zadatka procijenili negativni i pozitivni utjecaj za prosječno 0 riječi. To se može vidjeti i iz Tablica 8.6. i 8.7., gdje za gotovo sve zadatke i tipove utjecaja manje od 4 % ispitanika pokazuje negativni jezični utjecaj i to samo za 1 riječ. Jedina iznimka je pozitivni utjecaj njemačkog jezika u prvom zadatku, gdje je 8,4 % ispitanika procijenilo da je njemački pozitivno utjecao na prijevod riječi u engleskom, ali to je i dalje znatno manje od onih koji nisu procijenili utjecaj njemačkog niti za jednu riječ. Kod objektivnih procjena ipak se pokazuje nešto jači negativni utjecaj njemačkog jezika, pa je tako procijenjeno da je pod utjecajem njemačkog jezika prijevod bio u prosjeku 0,30 riječi ($SD = 0,55$) u prvom zadatku i 0,55 riječi ($SD = 0,69$) u drugom zadatku. To se također vidi u Tablici 8.6., gdje je za prvi zadatak jedna četvrtina (25,5 %) učenika pokazala negativni utjecaj njemačkog jezika na prijevod na engleski barem jedne riječi u zadatku, a za drugi zadatak ih je gotovo pola (45,3 %) pokazalo negativni utjecaj njemačkog na prijevod barem jedne riječi.

Tablica 8.6.

Broj i postotak učenika koji su pokazali negativni međujezični utjecaj njemačkog jezika na engleski (N = 106)

Međujezični utjecaj (prosječni broj riječi)	Subjektivna procjena				Objektivna procjena			
	Zadatak 1		Zadatak 2		Zadatak 1		Zadatak 2	
	N	%	N	%	N	%	N	%
0	103	97,2 %	102	96,2 %	79	74,5 %	58	54,7 %
1	3	2,8 %	4	3,8 %	22	20,8 %	40	37,7 %
2	0	0	0	0	5	4,7 %	6	5,7 %
3	0	0	0	0	0	0	2	1,9 %

N = broj učenika s određenim rezultatom; % = postotak učenika s određenim rezultatom

Tablica 8.7.

Broj i postotak učenika koji su pokazali pozitivni međujezični utjecaj njemačkog jezika na engleski (N = 106)

Međujezični utjecaj (prosječni broj riječi)	Zadatak 1		Zadatak 2	
	N	%	N	%
0	97	91,5 %	104	98,1 %
1	8	7,5 %	2	1,9 %
2	1	0,9 %	0	0

N = broj učenika s određenim rezultatom; % = postotak učenika s određenim rezultatom

Kako bi se ispitala hipoteza o povezanosti znanja njemačkog i utjecaja njemačkog na prijevod na engleski, izračunali su se Pearsonovi koeficijenti korelacije. U Tablici 8.8. prikazani su koeficijenti korelacije između varijabli korištenih u analizama, pri čemu je fokus na korelacijama s međujezičnim utjecajem njemačkog jezika.

Tablica 8.8.

Korelacije između varijabli povezanih sa znanjem njemačkog jezika, motivacije za učenje njemačkog i utjecaja njemačkog jezika na engleski jezik

Varijable	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
1. Godine učenja njemačkog	,15	,02	,21*	,17	-,04	,13	-,06	,05	,08	,25*	,22*
2. Samoprocjena znanja njemačkog		,64**	,52**	,52**	,58**	,12	,10	-,10	,18	,29**	,12
3. Ocjena iz njemačkog			,37**	,28**	,43**	,11	,00	-,15	,14	,33**	,11
4. Učenje za sat njemačkog				,32**	,35**	,14	,19*	-,10	,19*	,24*	,03
5. Svakodnevna upotreba njemačkog					,50**	,14	-,08	,05	,01	,46**	,07
6. Motivacija za učenje njemačkog						,15	,05	-,06	,13	,31**	,04
7. Samoprocjena negativnog međujezičnog utjecaja njemačkog jezika – zadatak 1							-,03	,32**	,11	,13	,39**
8. Samoprocjena negativnog međujezičnog utjecaja njemačkog jezika – zadatak 2								-,11	,35**	-,06	-,03
9. Objektivna procjena negativnog međujezičnog utjecaja njemačkog jezika – zadatak 1									,16	-,05	,05
10. Objektivna procjena negativnog međujezičnog utjecaja njemačkog jezika – zadatak 2										,02	-,01
11. Samoprocjena pozitivnog međujezičnog utjecaja njemačkog jezika – zadatak 1											,17
12. Samoprocjena pozitivnog međujezičnog utjecaja njemačkog jezika – zadatak 2											

* $p < 0,05$ ⁹⁷; ** $p < 0,01$ ⁹⁸

Niti jedna varijabla, koja upućuje na znanje njemačkog jezika, nije korelirala sa samoprocjenom negativnog utjecaja njemačkog jezika u prvom zadatku, dok je sa samoprocjenom negativnog utjecaja njemačkog jezika u drugom zadatku korelirala samo učestalost učenja za sat njemačkog ($r = ,19, p < ,05$). Dakle, učenici koji više uče za sat njemačkog na više su riječi u drugom zadatku procijenili da njemački ima negativan

⁹⁷ * $p < ,05$ znači da su korelacije označene zvjezdicom značajne na razini od 5 %, odnosno, da je vjerojatnost da je ovakva korelacija dobivena slučajno, manja od 5 %.

⁹⁸ ** $p < ,01$ znači da su korelacije označene dvjema zvjezdicama značajne na razini od 1 %, odnosno, da je vjerojatnost da je ovakva korelacija dobivena slučajno, manja od 1 %.

utjecaj na prijevod engleskog. Identični nalaz dobiva se i s objektivnim procjenama negativnog utjecaja njemačkog jezika, tj. za prvi zadatak niti jedna varijabla nije korelirala s objektivnim procjenama negativnog utjecaja njemačkog, dok je za drugi zadatak korelirala učestalost učenja za sat njemačkog ($r = ,19, p < ,05$). To znači da je za učenike koji više uče za sat njemačkog na više riječi u drugom zadatku procijenjeno da njemački ima negativan utjecaj na prijevod na engleski. Sa samoprocjenom pozitivnog utjecaja njemačkog jezika u prvom zadatku korelirale su sve varijable koje mjere znanje njemačkog jezika (godine učenja njemačkog jezika – svakodnevna upotreba njemačkog), i to sve pozitivno, što govori kako je bolje znanje i češće korištenje njemačkog jezika povezano s većim samoprocijenjenim pozitivnim utjecajem njemačkog na znanje engleskog. Također, veća motivacija za učenje njemačkog bila je povezana s većim pozitivnim utjecajem njemačkog na prijevod riječi u prvom zadatku ($r = ,31, p < ,01$). S druge strane, sa samoprocjenom pozitivnog utjecaja njemačkog jezika u drugom zadatku bile su povezane samo godine učenja njemačkog jezika ($r = ,22, p < ,05$), odnosno učenici koji dulje uče njemački na više su riječi u drugom zadatku procijenili da je njemački jezik imao pozitivan utjecaj na prijevod riječi na engleski. Ukupno gledano, prva hipoteza (H1) nije potvrđena jer većina varijabli koje su mjerile znanje i učestalost korištenja njemačkog jezika nisu povezane s negativnim međujezičnim utjecajima pri prijevodu na engleski. Jedina iznimka je učenje za sat njemačkog koje je bilo povezano sa subjektivnim i objektivnim procjenama negativnog utjecaja njemačkog jezika. Također, nije potvrđena ni druga hipoteza (H2), tj. da znanje njemačkog jezika neće biti znatno povezano s pozitivnim međujezičnim utjecajem. Sve su varijable znanja i učestalosti korištenja njemačkog bile povezane sa samoprocjenama pozitivnog međujezičnog utjecaja u prvom zadatku, a godine učenja njemačkog bile su povezane i sa samoprocjenama pozitivnog međujezičnog utjecaja u drugom zadatku. Uz to, sve značajne korelacije sa samoprocjenama pozitivnog utjecaja bile su veće ($r = ,22 - ,46$) u odnosu na dvije značajne korelacije sa samoprocjenama i objektivnim procjenama negativnog utjecaja ($r = ,19$). Stoga se čini kako je bolje znanje i veća učestalost korištenja njemačkog povezana s pozitivnim međujezičnim utjecajima u engleskom jeziku.

8.1.2.1.2. Povezanost talijanskog jezika (J2 ili J3) s pojavom međujezičnih utjecaja u engleskome jeziku

U prikazu sljedećih rezultata nastojale su se potvrditi hipoteze vezane uz talijanski jezik. Prva hipoteza bila je da će se kod učenika pojaviti manje negativnog međujezičnog utjecaja iz talijanskog jezika, tj. da znanje talijanskog jezika neće biti povezano s negativnim međujezičnim utjecajem. Druga je bila da će se kod učenika pojaviti više pozitivnog međujezičnog utjecaja iz talijanskog jezika, odnosno da će znanje talijanskog jezika biti povezano s pozitivnim međujezičnim utjecajem.

U Tablici 8.9., iz varijabli koje se tiču godina učenja talijanskog i znanja talijanskog, može se primijetiti da učenici iz uzorka u prosjeku uče talijanski gotovo 9 godina ($M = 8,99, SD = 3,02$). Na skali od 1 = slabo znanje do 5 = odlično znanje, učenici procjenjuju svoje znanje talijanskog jako dobrim ($M = 3,74, SD = 1,09$). Prosječna ocjena iz talijanskog jezika iznosila je 4,1 ($SD = 0,99$).

Tablica 8.9.

Deskriptivni podaci vezani uz godine učenja talijanskog jezika, samoprocjenu znanja talijanskog i ocjenu iz talijanskog

Varijabla	M	SD	Min	Max
Godine učenja talijanskog	8,99	3,02	4	16
Samoprocjena znanja talijanskog	3,74	1,09	1	5
Ocjena iz talijanskog	4,10	0,99	1	5

M = aritmetička sredina, SD = standardna devijacija, Min = minimalna vrijednost, Max = maksimalna vrijednost

Sljedeće tablice donose podatke o utjecajima talijanskog jezika na engleski jezik s obzirom na subjektivnu i objektivnu samoprocjenu.

Tablica 8.10.

Deskriptivni podaci vezani uz utjecaj talijanskog jezika na engleski jezik

Varijabla	M	SD	Min	Max
Samoprocjena negativnog međujezičnog utjecaja talijanskog jezika – zadatak 1	0,16	0,46	0	3
Samoprocjena negativnog međujezičnog utjecaja talijanskog jezika – zadatak 2	0,17	0,47	0	2
Objektivna procjena negativnog međujezičnog utjecaja talijanskog jezika – zadatak 1	0,14	0,35	0	1
Objektivna procjena negativnog međujezičnog utjecaja talijanskog jezika – zadatak 2	0,27	0,58	0	3
Samoprocjena pozitivnog međujezičnog utjecaja talijanskog jezika – zadatak 1	0,74	1,11	0	5
Samoprocjena pozitivnog međujezičnog utjecaja talijanskog jezika – zadatak 2	0,14	0,52	0	4

M = aritmetička sredina, SD = standardna devijacija, Min = minimalna vrijednost, Max = maksimalna vrijednost

Što se tiče međujezičnog utjecaja talijanskog jezika, u Tablici 8.10. zamjećujemo da je utjecaj talijanskog jezika nešto jači nego utjecaj njemačkog. Učenici procjenjuju da je došlo do negativnog utjecaja talijanskog na prijevod na engleski u prosječno 0,16 (SD = 0,46) riječi u prvom zadatku i 0,17 (SD = 0,47) u drugom zadatku. Sljedeća tablica pokazuje deskriptivne podatke za učenje za sat talijanskog jezika, svakodnevne upotrebe talijanskog i motivacije za učenje talijanskog jezika.

Tablica 8.11.

Deskriptivni podaci vezani uz učenje talijanskog jezika, svakodnevnu upotrebu talijanskog i motivaciju za učenje talijanskog

Varijabla	M	SD	Min	Max
Učenje za sat talijanskog	3,31	1,23	1	5
Svakodnevna upotreba talijanskog	2,40	1,17	1	5
Motivacija za učenje talijanskog	3,71	1,24	1	5

M = aritmetička sredina, *SD* = standardna devijacija, *Min* = minimalna vrijednost,

Max = maksimalna vrijednost

Što se tiče uporabe talijanskog jezika izvan škole, na skali od 1 = nikada do 5 = vrlo često, učenici u prosjeku uče talijanski ponekad ($M = 3,31$, $SD = 1,23$), dok ga u svakodnevnoj komunikaciji u prosjeku rabe nešto rjeđe ($M = 2,4$, $SD = 1,17$), ali ipak češće nego njemački. Što se tiče motivacije za učenje talijanskog, ona je u prosjeku nešto viša ($M = 3,71$, $SD = 1,24$).

Tablice 8.12. i 8.13. prikazuju broj i postotak učenika koji su pokazali negativne i pozitivne međujezične utjecaje prema subjektivnoj i objektivnoj procjeni u prvom i drugom zadatku.

Tablica 8.12.

Broj i postotak učenika koji su pokazali negativni međujezični utjecaj talijanskog jezika na engleski ($N = 106$)

Međujezični utjecaj (prosječni broj riječi)	Subjektivna procjena				Objektivna procjena			
	Zadatak 1		Zadatak 2		Zadatak 1		Zadatak 2	
	N	%	N	%	N	%	N	%
0	92	86,8 %	92	86,8 %	91	85,8 %	83	78,3 %
1	12	11,3 %	10	9,4 %	15	14,2 %	18	17 %
2	1	0,9 %	4	3,8 %	0	0	4	3,8 %
3	1	0,9 %	0	0	0	0	1	0,9 %

N = broj učenika s određenim rezultatom; % = postotak učenika s određenim rezultatom

Tablica 8.13.

Broj i postotak učenika koji su pokazali pozitivni međujezični utjecaj talijanskog jezika na engleski (N = 106)

Međujezični utjecaj (prosječni broj riječi)	Subjektivna procjena			
	Zadatak 1		Zadatak 2	
	N	%	N	%
0	62	58,5 %	96	90,6 %
1	23	21,7 %	7	6,6 %
2	13	12,3 %	2	1,9 %
3	5	4,7 %	0	0
4	1	0,9 %	1	0,9 %
5	2	1,9 %	0	0

N = broj učenika s određenim rezultatom; % = postotak učenika s određenim rezultatom

Kao što se može vidjeti u Tablici 8.12., većina učenika (86,8 %) nije procijenila negativni utjecaj talijanskog na engleski jezik niti u jednoj riječi u oba zadatka. Prema objektivnim procjenama negativni je utjecaj podjednako jak i pojavljuje se u prosječno 0,14 (SD = 0,35) riječi u prvom zadatku i 0,27 (SD = 0,58) riječi u drugom zadatku. Međutim, ponovno većina ispitanika nije pokazala negativni utjecaj talijanskog ni na jednoj riječi niti u prvom zadatku (85,8 %), niti u drugom zadatku (78,3 %). Pozitivni međujezični utjecaj talijanskog jezika bio je jači u prvom zadatku – učenici su procijenili da je talijanski imao pozitivan utjecaj na prijevod na engleski u prosječno 0,74 riječi (SD = 1,11) i gotovo polovica učenika (41,5 %) procijenila je da je talijanski imao pozitivan utjecaj na prijevod barem jedne riječi na engleski u prvom zadatku (Tablica 8.13.). U drugom su zadatku učenici procijenili da je talijanski imao pozitivan utjecaj na prijevod na engleski u prosječno 0,14 riječi (SD = 0,52) i ponovno većina učenika (90,6 %) nije procijenila da postoji pozitivan utjecaj talijanskog niti na jednoj riječi. Povezanosti, tj. korelacije između znanja talijanskog s međujezičnim utjecajima talijanskog jezika prikazuju se u Tablici 8.14.

Tablica 8.14.

Korelacije između varijabli povezanih sa znanjem talijanskog jezika, motivacije za učenje talijanskog i utjecaja talijanskog jezika na engleski jezik

Varijable	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
1. Godine učenja talijanskog	,38**	,35**	-,04	,46**	,27**	,21*	,14	,22*	,15	,34**	,12
2. Samoprocjena znanja talijanskog		,64**	,23*	,67**	,66**	,27**	,12	,15	,20*	,36**	,17
3. Ocjena iz talijanskog			,28**	,51**	,38**	,24*	,15	,15	,23*	,27**	,10
4. Učenje za sat talijanskog				,22*	,30**	,15	-,03	,07	,08	-,08	,05
5. Svakodnevna upotreba talijanskog					,58**	,38**	,20*	,17	,35**	,44**	,21*
6. Motivacija za učenje talijanskog						,19*	,20*	,13	,28**	,34**	,24*
7. Samoprocjena negativnog međujezičnog utjecaja talijanskog jezika – zadatak 1							,36**	,51**	,19*	,21*	,42**
8. Samoprocjena negativnog međujezičnog utjecaja talijanskog jezika – zadatak 2								,20*	,74**	,27**	,37**
9. Objektivna procjena negativnog međujezičnog utjecaja talijanskog jezika – zadatak 1									,14	,07	,20*
10. Objektivna procjena negativnog međujezičnog utjecaja talijanskog jezika – zadatak 2										,22*	,19
11. Samoprocjena pozitivnog međujezičnog utjecaja talijanskog jezika – zadatak 1											,31**
12. Samoprocjena pozitivnog međujezičnog utjecaja talijanskog jezika – zadatak 2											

* $p < 0,05^{99}$; ** $p < 0,01^{100}$

⁹⁹ * $p < ,05$ znači da su korelacije označene zvjezdicom značajne na razini od 5 %, odnosno, da je vjerojatnost da je ovakva korelacija dobivena slučajno, manja od 5 %.

¹⁰⁰ ** $p < ,01$ znači da su korelacije označene dvjema zvjezdicama značajne na razini od 1 %, odnosno, da je vjerojatnost da je ovakva korelacija dobivena slučajno, manja od 1 %.

Primjećuje se da je situacija s utjecajem znanja talijanskog jezika drugačija u odnosu na njemački jezik. Subjektivna procjena negativnog međujezičnog utjecaja talijanskog jezika na prijevod na engleski u prvom zadatku pozitivno je povezana sa svim varijablama znanja talijanskog, osim učenja za sat talijanskog – bolje znanje i češće korištenje talijanskog povezano je s negativnim utjecajem talijanskog jezika na prijevod na engleski u prvom zadatku. Također, veća motivacija za učenje talijanskog povezana je s jačim negativnim utjecajem talijanskog jezika u prvom zadatku. U drugom zadatku sa subjektivnom procjenom negativnog utjecaja talijanskog jezika bila je povezana samo učestalost svakodnevne upotrebe talijanskog ($r = ,20, p < ,05$) te motivacija za učenje talijanskog ($r = ,20, p < ,05$). Dakle, učenici koji češće upotrebljavaju talijanski jezik u svakodnevnoj komunikaciji i koji su motiviraniji za učenje talijanskog u većoj mjeri procjenjuju da je talijanski negativno utjecao na prijevod riječi na engleski u drugom zadatku.

Što se tiče objektivnih procjena negativnog utjecaja talijanskog jezika, u prvom zadatku one su bile povezane samo s godinama učenja talijanskog ($r = ,22, p < ,05$). Za učenike koji dulje uče talijanski na više je riječi u prvom zadatku procijenjeno da je došlo do negativnog utjecaja talijanskog jezika na prijevod riječi na engleski. S objektivnim procjenama negativnog utjecaja talijanskog u drugom zadatku je drugačija situacija jer su 3 indikatora znanja talijanskog: samoprocjena znanja talijanskog ($r = ,20, p < ,05$), ocjena iz talijanskog ($r = ,23, p < ,05$) i svakodnevna upotreba talijanskog ($r = ,35, p < ,01$), te motivacija za učenje talijanskog ($r = ,28, p < ,01$), povezane s jačim negativnim utjecajem talijanskog jezika na prijevod na engleski. To znači da je, za učenike koji procjenjuju da bolje znaju talijanski, imaju bolju ocjenu iz talijanskog, češće upotrebljavaju talijanski u svakodnevnoj komunikaciji te imaju veću motivaciju za učenje talijanskog, na više riječi u drugom zadatku procijenjeno da je došlo do negativnog utjecaja talijanskog jezika na prijevod riječi na engleski. Samoprocjene pozitivnog utjecaja talijanskog jezika na prijevod na engleski pokazale su isti obrazac korelacija s varijablama-indikatorima¹⁰¹ znanja talijanskog kao i samoprocjene negativnog utjecaja talijanskog. S pozitivnim utjecajem talijanskog u prvom zadatku bile su povezane sve varijable znanja, osim učenja za sat talijanskog, odnosno bolje znanje i češće korištenje talijanskog povezano je s pozitivnim utjecajem talijanskog jezika na prijevod na engleski u prvom zadatku. U drugom su zadatku, sa subjektivnom procjenom pozitivnog utjecaja talijanskog jezika, bile povezane učestalost svakodnevne upotrebe talijanskog ($r = ,21, p < ,05$) te motivacija za učenje talijanskog ($r = ,24, p < ,05$), tj. učenici koji češće upotrebljavaju talijanski jezik u svakodnevnoj komunikaciji i koji su motiviraniji za učenje talijanskog u većoj mjeri procjenjuju da je talijanski pozitivno utjecao na prijevod riječi na engleski u drugom zadatku. Iako je obrazac korelacija bio isti kao i za negativni utjecaj, sve korelacije sa samoprocjenom pozitivnog utjecaja talijanskog jezika bile su više u odnosu na

¹⁰¹ Varijabla-indikator određenog konstrukta je samo ona varijabla za čije se očekivane vrijednosti može pretpostaviti da variraju na sustavan način s konstruktom koji je predmetom mjerenja (Mejovšek, 2008: 4).

korelacije samoprocjene negativnog utjecaja s istim varijablama, pa se može zaključiti da su znanje i učestalost korištenja talijanskog u jačoj mjeri povezani s pozitivnim nego negativnim utjecajem talijanskog na prijevod riječi na engleski. Sve u svemu, može se reći da su rezultati potvrdili četvrtu hipotezu (H4), s obzirom na to da je samoprocjena pozitivnog međujezičnog utjecaja talijanskog jezika bila povezana s varijablama-indikatorima znanja talijanskog i učestalosti korištenja talijanskog, pogotovo kada se radi o prvom zadatku. Međutim, znanje talijanskog bilo je povezano i sa samoprocjenama i objektivnim procjenama negativnog utjecaja talijanskog jezika na prijevod na engleski, što ne potvrđuje treću hipotezu (H3). Iako su te povezanosti bile slabije od onih s pozitivnim utjecajem, čini se da bolje poznavanje i češće korištenje talijanskog jezika ima dvojak utjecaj na prijevod riječi na engleski, odnosno može olakšati, ali i otežati ovladavanje engleskim leksikom.

8.1.2.1.3. Povezanost hrvatskog jezika (J1) s pojavom međujezičnih utjecaja u engleskome jeziku

Za hrvatski jezik pretpostavljalo se da znanje hrvatskoga kao materinskog jezika neće pokazati bitnu povezanost s pojavom negativnih i pozitivnih međujezičnih utjecaja u engleskome jeziku, te ukoliko bi se pokazali međujezični utjecaji, oni će se odraziti negativno i međujezični utjecaj iz smjera hrvatskog jezika bit će negativan.

Zbog uloge hrvatskog kao prvog jezika u višejezičnih učenika nisu se mjerile godišne učenja hrvatskog, njegovo korištenje u svakodnevnoj komunikaciji, kao i motivacija za hrvatski jezik, jer se pretpostavljalo da bi hrvatski jezik u svakodnevnoj komunikaciji svi učenici trebali upotrebljavati podjednako, s obzirom na to da im je to materinski jezik.

Stoga, u Tablici 8.15. prikazuju se deskriptivni podaci vezani samo uz znanje hrvatskog jezika i učenja za nastavni sat hrvatskog jezika.

Tablica 8.15.

Deskriptivni podaci vezani uz samoprocjenu znanja hrvatskog jezika, ocjenu iz hrvatskog i učenje za nastavni sat hrvatskog jezika

Varijabla	M	SD	Min	Max
Samoprocjena znanja hrvatskog	4,63	0,41	3,4	5
Ocjena iz hrvatskog	3,65	0,74	2	5
Učenje za sat hrvatskog	3,41	1,13	1	5

M = aritmetička sredina, SD = standardna devijacija, Min = minimalna vrijednost, Max = maksimalna vrijednost

Imajući u vidu varijable koje se tiču znanja hrvatskog, učenici su, na skali od 1 = slabo znanje do 5 = odlično znanje, u prosjeku procijenili svoje znanje hrvatskog odličnim ($M = 4,63$, $SD = 0,41$). Prosječna ocjena iz hrvatskog iznosila je 3,65 ($SD = 0,77$). Na skali od 1 = nikada do 5 = vrlo često, učenici uče hrvatski ponekad ($M = 3,41$, $SD = 1,13$).

Sljedeća tablica donosi rezultate utjecaja hrvatskog jezika na engleski, s obzirom na subjektivnu i objektivnu procjenu u oba zadatka.

Tablica 8.16.

Deskriptivni podaci vezani uz utjecaj hrvatskog jezika na engleski

Varijabla	M	SD	Min	Max
Samoprocjena negativnog međujezičnog utjecaja hrvatskog jezika – zadatak 1	0,15	0,47	0	2
Samoprocjena negativnog međujezičnog utjecaja hrvatskog jezika – zadatak 2	0,17	0,64	0	5
Objektivna procjena negativnog međujezičnog utjecaja hrvatskog jezika – zadatak 1	0,09	0,32	0	2
Objektivna procjena negativnog međujezičnog utjecaja hrvatskog jezika – zadatak 2	0,47	0,84	0	5
Samoprocjena pozitivnog međujezičnog utjecaja hrvatskog jezika – zadatak 1	0,31	0,72	0	5
Samoprocjena pozitivnog međujezičnog utjecaja hrvatskog jezika – zadatak 2	0,08	0,36	0	3

M = aritmetička sredina, SD = standardna devijacija, Min = minimalna vrijednost, Max = maksimalna vrijednost

Što se tiče međujezičnog utjecaja hrvatskog jezika, možemo vidjeti da on varira ovisno o vrsti utjecaja i zadatku. Tako subjektivna procjena negativnog međujezičnog utjecaja hrvatskog jezika na prijevod na engleski u prvom zadatku ($M = 0,15$, $SD = 0,47$) i drugom zadatku ($M = 0,17$, $SD = 0,64$), te objektivna procjena u prvom zadatku ($M = 0,09$, $SD = 0,32$), upućuju na dosta slab međujezični utjecaj, izražen u prosječno manje od 0,2 riječi po zadatku (Tablica 8.16.). To se vidi i iz Tablice 8.17., gdje za subjektivnu procjenu u prvom zadatku, subjektivnu procjenu u drugom zadatku i objektivnu procjenu u prvom zadatku, većina (86 – 90 %) sudionika nije pokazala negativan utjecaj hrvatskog niti na jednu riječ. U drugom zadatku, na objektivnoj procjeni utvrđen je negativni utjecaj hrvatskog jezika na prijevod na engleski u prosječno 0,47 riječi ($SD = 0,84$) (Tablica 8.16.). Jači negativni utjecaj kod objektivnih procjena u drugom zadatku vidi se i u tome da je za 33 % sudionika kod barem jedne riječi utvrđen negativni utjecaj hrvatskog jezika.

Učenici su procijenili da je hrvatski imao pozitivan utjecaj na prijevod na engleski u prosječno 0,31 riječi ($SD = 0,72$) u prvom zadatku i samo 0,08 riječi ($SD = 0,36$) u drugom zadatku (Tablica 8.16.). Dakle, u drugom zadatku gotovo nitko nije procijenio da je hrvatski jezik imao pozitivan utjecaj na prijevod riječi na engleski, što se vidi i iz Tablice 8.17., odnosno 94,3 % učenika iz uzorka nije procijenilo pozitivan utjecaj hrvatskog niti na jednu riječ. Iako nešto manje učenika procjenjuje da hrvatski jezik nije imao pozitivan učinak na prijevod engleskog niti u jednoj riječi u prvom zadatku, i ovdje se radi o većini učenika iz uzorka (78,3 %) (Tablica 8.18.).

Tablica 8.17.

Broj i postotak učenika koji su pokazali negativan međujezični utjecaj hrvatskog jezika na engleski (N = 106)

Međujezični utjecaj (prosječni broj riječi)	Subjektivna procjena				Objektivna procjena			
	Zadatak 1		Zadatak 2		Zadatak 1		Zadatak 2	
	N	%	N	%	N	%	N	%
0	95	89,6 %	96	90,6 %	97	91,5 %	71	67 %
1	6	5,7 %	5	4,7 %	8	7,5 %	26	24,5 %
2	5	4,7 %	4	3,8 %	1	0,9 %	5	4,7 %
3	0	0	0	0	0	0	3	2,8 %
4	0	0	0	0	0	0	0	0
5	0	0	1	0,9 %	0	0	1	0,9 %

N = broj učenika s određenim rezultatom; % = postotak učenika s određenim rezultatom

Tablica 8.18.

Broj i postotak učenika koji su pokazali pozitivan međujezični utjecaj hrvatskog jezika na engleski (N = 106)

Međujezični utjecaj (prosječni broj riječi)	Subjektivna procjena			
	Zadatak 1		Zadatak 2	
	N	%	N	%
0	83	78,3 %	100	94,3 %
1	16	15,1 %	5	4,7 %
2	6	5,7 %	1	0,9 %
3	0	0	0	0
4	0	0	0	0
5	1	0,9 %	0	0

N = broj učenika s određenim rezultatom; % = postotak učenika s određenim rezultatom

U Tablici 8.19. prikazane su povezanosti (Pearsonovi koeficijenti korelacije) varijabla-indikatora znanja hrvatskog jezika s međujezičnim utjecajima hrvatskog jezika na prijevod riječi na engleski.

Tablica 8.19.

Korelacije između varijabli povezanih sa znanjem hrvatskog jezika, učenja za sat hrvatskog i utjecaja hrvatskog jezika na engleski jezik

Varijable	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
1. Samoprocjena znanja hrvatskog	,39**	,08	-,05	,17	-,07	,24*	,10	,10
2. Ocjena iz hrvatskog		,06	-,12	,11	-,06	,11	,23*	,03
3. Učenje za sat hrvatskog			,17	,13	,08	,22*	,10	,14
4. Samoprocjena negativnog međujezičnog utjecaja hrvatskog jezika – zadatak 1				,19	,71**	,17	,17	,04
5. Samoprocjena negativnog međujezičnog utjecaja hrvatskog jezika – zadatak 2					,12	,57**	,26**	,44**
6. Objektivna procjena negativnog međujezičnog utjecaja hrvatskog jezika – zadatak 1						,19*	,07	,02
7. Objektivna procjena negativnog međujezičnog utjecaja hrvatskog jezika – zadatak 2							,09	,17
8. Samoprocjena pozitivnog međujezičnog utjecaja hrvatskog jezika – zadatak 1								,23*
9. Samoprocjena pozitivnog međujezičnog utjecaja hrvatskog jezika – zadatak 2								

* $p < 0,05^{102}$; ** $p < 0,01^{103}$

Što se tiče povezanosti znanja hrvatskog jezika s negativnim utjecajima hrvatskog na prijevod na engleski, kod subjektivnih procjena negativnog utjecaja u oba zadatka, kao i kod objektivne procjene negativnog utjecaja u prvom zadatku, niti jedna od varijabli koja se odnosi na znanje hrvatskog nije bila značajno povezana s negativnim jezičnim utjecajima hrvatskog. Objektivna procjena negativnog međujezičnog utjecaja hrvatskog u drugom zadatku bila je povezana i sa samoprocjenom znanja hrvatskog jezika ($r = ,24, p < ,05$) i s učestalosti učenja za sat hrvatskog ($r = ,22, p < ,05$). Kod učenika koji procjenjuju svoje znanje hrvatskog boljim i koji više uče za sat hrvatskog, negativan je utjecaj hrvatskog na prijevod riječi na engleski jači. Vezano uz samoprocjenu pozitivnog utjecaja hrvatskog na prijevod riječi na engleski, jedino je ocjena iz hrvatskog bila povezana s pozitivnim utjecajem hrvatskog u prvom zadatku ($r = ,23$,

¹⁰² * $p < ,05$ znači da su korelacije označene zvjezdicom značajne na razini od 5 %, odnosno, da je vjerojatnost da je ovakva korelacija dobivena slučajno, manja od 5 %.

¹⁰³ ** $p < ,01$ znači da su korelacije označene dvjema zvjezdicama značajne na razini od 1 %, odnosno, da je vjerojatnost da je ovakva korelacija dobivena slučajno, manja od 1 %.

$p < ,05$), odnosno učenici koji imaju bolju ocjenu iz hrvatskog procjenjuju da hrvatski pozitivno utječe na prijevod više riječi na engleski u prvom zadatku. Ostale dvije varijable znanja hrvatskog nisu bile povezane s pozitivnim utjecajem hrvatskog niti u jednom zadatku, kao ni ocjena iz hrvatskog s pozitivnim utjecajem hrvatskog u drugom zadatku. Uzimajući u obzir sveukupne rezultate, može se reći da je peta hipoteza (H5) uglavnom potvrđena jer znanje hrvatskog u većini slučajeva nije bilo povezano s međujezičnim utjecajima, neovisno o tome jesu li oni pozitivni ili negativni i jesu li ih sami ispitanici procijenili subjektivno ili objektivno. Jednako tako, djelomično je potvrđena i šesta hipoteza (H6). Radi se o tome da je u nekim slučajevima znanje hrvatskog ipak bilo povezano i s pozitivnim i negativnim utjecajima na prijevod na engleski, pa se čini da u nekim situacijama znanje hrvatskog kao prvog jezika ipak može pomoći ili odmoći u prijevodu riječi na engleski.

8.1.2.2. Kvalitativna analiza podataka

Ranije prikazanom kvantitativnom analizom podataka u prethodnim potpoglavljima željela se objasniti distribucija pozitivnih i negativnih međujezičnih utjecaja, kao i smjer utjecaja u ovladavanju engleskim leksikom. Ovo potpoglavlje donosi kratak pregled kvalitativne analize podataka, no neće se zasebno raspravljati o prijevodima pojedinih riječi, nego će se podaci prikazati skupno za pojedini jezik iz kojeg je bio vidljiv pozitivan i negativan međujezični utjecaj određenih riječi. Podsjetimo da su u oba zadatka u kojima su se provjeravali međujezični utjecaji najviše bile zastupljene prave sličnice. Radilo se o ukupno 14 pravih sličnica u engleskom i njemačkom jeziku, 9 pravih sličnica u engleskom, njemačkom i talijanskom i 1 pravoj sličnici u engleskom i talijanskom jeziku. U učeničkoj jezičnoj proizvodnji kod sličnica ovakve vrste najviše se očitovao otvoreni prijenos, ali i tzv. zatvoreni prijenos, odnosno strategija izbjegavanja ciljanih riječi. Djelomičnih sličnica bilo je četiri u engleskom i njemačkom jeziku, od toga 1 djelomična sličnica u prvom zadatku i tri u drugom zadatku. Lažnih prijatelja u engleskom i njemačkom bilo je 12, u engleskom, njemačkom i talijanskom bilo ih je 3 i samo 1 lažni prijatelj u engleskom i talijanskom. Sljedeće tablice prikazuju očitovanja pozitivnih i negativnih međujezičnih utjecaja iz hrvatskog, talijanskog i njemačkog jezika.

Tablica 8.20.

Očitovanje pozitivnog prijenosa iz hrvatskog, talijanskog i njemačkog jezika u 1. i 2. zadatku za riječi na engleskom jeziku

Hrvatski jezik (J1)	Talijanski jezik (J2 ili J3)	Njemački jezik (J4)
medicine	medicine	medicine
interesting	interesting	swim
chemistry	Italian	free time
unfriendly	chemistry	chemistry
milk	audience	year
audience	delicious	milk
serve	blankets	
family	competition	
	serve	
	family	

Tablica 8.20. daje pregled točno napisanih riječi za koje su učenici izjavili u retrospektivnoj metodi da je na njihov prijevod pozitivno utjecao jedan od navedenih jezika (hrvatski, talijanski, njemački). Kao što se može primijetiti, talijanski jezik prednjači u pozitivnom utjecaju pri prevodenju naspram hrvatskog i njemačkog jezika, međutim utjecaji većine riječi iz sva tri jezika podudaraju se. Uglavnom, radi se o pravim sličnicama koje se često rabe na satima stranoga jezika u sklopu obrade i uvježbavanja tema vezanih uz svakodnevni život učenika (v. Burton, 2013).

Tablica 8.21.

Očitovanje negativnog prijenosa u engleskom jeziku iz hrvatskog, talijanskog i njemačkog jezika u 1. i 2. zadatku s pogrešno napisanim riječima

Hrvatski jezik	Talijanski jezik	Njemački jezik
casse, case	Bibliotace	See
fabric	Kimic	Interesant
spare	Chimic	Rock
public	casa, case	Italien, Italienish
stipendia, stipendy	Fabric	frei zeit
clupe	flue, fibre	Chemie, Chemik
familarly	Pension	enemie, unfriendlie
	Public	Case
	banco, bank	fabric
		Spare
		feiber, fiber
		rent
		uncel, unckle, oncle, unkle
		bank, banke

Prema Tablici 8.21. većina negativnog prijenosa ostvaruje se iz njemačkog jezika, a nešto manje iz talijanskog i najmanje iz hrvatskog jezika. Za razliku od pozitivnog prijenosa, određivanje negativnog prijenosa bilo je složenije, stoga se koristilo različitim izvorima kako bi se pouzdano mogao utvrditi smjer prijenosa. Negativni prijenos više se očitovao kod djelomičnih sličnica i lažnih prijatelja, nego što je to slučaj s pozitivnom prijenosom. Također, u nešto većoj mjeri zabilježen je formalni prijenos, osobito kod pravih sličnica na ortografskoj razini, a nešto manje značenjski prijenos, koji se očitovao u prijevodu djelomičnih sličnica i lažnih prijatelja. U metodološkom smislu, sličnice su dale značajan doprinos, čime su se potvrdila prijašnja istraživanja (Friel i Kennison, 2001; Burton, 2013; Bardel i Lindqvist, 2011; Bultena i sur., 2014), prema kojima se potvrđuje njihov facilitacijski (prave sličnice), ali i ometajući učinak (djelomične sličnice i lažni prijatelji). Primjetno je da odraz pozitivnog ili negativnog prijenosa ovisi o odabiru i učestalosti leksika kojim će se provjeravati utjecaji. Prave sličnice, koje su većim dijelom korištene u prvom zadatku, između engleskog i njemačkog jezika posljedica su većeg pozitivnog prijenosa, tj. većeg facilitacijskog učinka njemačkog jezika na engleski. Radi se o visokofrekventnim sličnicama, prema tome, učestalost pojavljivanja pravih sličnica u jezicima može olakšati proces ovladavanja leksikom, mada se radi i o nedavno ovladavanom jeziku, kao i o prosječnom znanju u tome jeziku, a što je u ovome ispitivanju njemački jezik. Jedino u slučaju negativnih međujezičnih utjecaja ne nalazimo povezanost skorašnjosti i jezičnog znanja njemačkog jezika s pojavom utjecaja. Što se tiče talijanskog jezika, koji se nije promatrao kao recentni jezik jer se radi o jeziku koji su učenici ranije počeli učiti i godine učenja talijanskog jezika uvelike odstupaju od godina učenja njemačkog jezika, njegova uloga bila je dvojaka. Talijanski jezik poslužio je kao jezik posrednik i za negativne i pozitivne utjecaje. Razlog tome je bolje jezično znanje u talijanskom jeziku nego njemačkom i njegova češća upotreba izvan formalnog okruženja, odnosno u slobodne svrhe. Važno je spomenuti da se pozitivni prijenos i za njemački i talijanski jezik odrazio pozitivno u visokofrekventnim riječima, a negativno u srednje i niskofrekventnim riječima. Prema C. Lindqvist i sur. (2013), takvi podaci su očekivani jer visokofrekventne riječi čine osnovni leksik kod učenika, odnosno one su dio čestih tematskih cjelina i pritom ih je lako dovesti u vezu i s ostalim jezicima, za razliku od niskofrekventnih riječi. Posebno mjesto u prijevodima zauzela je i strategija izbjegavanja. Premda se u prosjeku radilo o ispitanicima s visokom razinom znanja engleskog jezika, kao i onima koji se češće koriste engleskim jezikom u svakodnevnoj komunikaciji, za razliku od ostalih stranih jezika, leksička proizvodnja pokazala je da su se za pojedine riječi ispitanici svjesno ili nesvjesno opredijelili koristeći se njima s ciljem nadopune leksičke praznine (eng. *lexical gap*; rus. *лексический дефицит/лакуна*). Najveći zatvoreni prijenos u vidu strategije izbjegavanja pojavljivao se za riječi *krajolik* (*fieldscape, area, background, country(side), environment, field, hometown, horis(z)on, nature, outdoors, panorama, place, scenery, sightview, valley, view*), *vrućica* (*cold, disease, flu(e), headache, high temperature, hot, ill, sick, sun, temperature*), *marelica* (*peach, pear, pineapple, raspberry, orange, cranberry, mandarin*), *primiti* (*accept, bring, catch, gave, hold, keep, take*) i nešto manje za riječi *kolač* (*pastry, pie, sweets*), *suknja* (*dress, shirt*,

shoes), *slobodno vrijeme* (*break time, relax time*), *tvornica* (*company, industry, workshop*), *gledateljstvo* (*builder, building, crew, crowd, viewers, visitors*) i *ograda* (*gate, bench, wall*).

U ovom istraživanju karakteristične su holističke strategije, koje se odnose na uporabu riječi ili izraza umjesto ciljane riječi, odnosno na zamjenu jedne leksičke jedinice drugom (Pavičić Takač i Bagarić Medve, 2013: 292-293).

8.2. Istraživanja međujezičnih interakcija u ovladavanju ruskim leksikom

Ovo potpoglavlje sažima dva akcijska istraživanja međujezičnih interakcija u ovladavanju ruskim leksikom, koja su provedena 2017. godine (v. Jajić Novogradec, 2018b; Jajić Novogradec, 2019). U istraživanjima su se analizirali jezični iskazi višejezičnih ispitanika kojima je prvi jezik hrvatski, drugi jezik engleski, a posljednji po redoslijedu učenja ruski jezik. Naglasak je bio na promatranju međujezičnih interakcija hrvatskog i engleskog jezika u ovladavanju ruskim leksikom. Istraživanja koja se bave ovladavanjem ruskim jezikom u sklopu hrvatskog obrazovnog sustava (osnovne i srednje škole) rijetka su zbog toga što je teško naći adekvatan broj ispitanika i ponekad organizacijski uvjeti nisu naklonjeni istraživačkom kontekstu. Stoga se često poseže za lakše dostupnim ispitanicima, a u ovome slučaju to su studenti koji studiraju ruski jezik kao jednu od studentskih grupa na fakultetu (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu). Oba istraživanja usko su povezana jer se radi o istoj skupini ispitanika i istraživačkim metodama, no različita su u promatranim čimbenicima i načinu analize podataka. Cilj prvog istraživanja bio je identificirati smjer leksičkog prijenosa iz prethodno usvajanih jezika (hrvatskog i engleskog) u ruski jezik te ispitati povezanost metajezične svjesnosti i jezičnog znanja u ovladavanju ruskim leksikom, dok je cilj drugog istraživanja bio odrediti facilitacijski ili ometajući učinak hrvatskog i engleskog jezika, te ispitati povezanost višejezičnog leksičkog znanja i leksičkih pogrešaka.

U prvom istraživanju postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

Istraživačko pitanje 1: Na koji način će znanje hrvatskog kao prvog jezika biti povezano s pojavom leksičkog prijenosa u ruskom jeziku?

Istraživačko pitanje 2: Na koji način će znanje engleskog jezika biti povezano s pojavom leksičkog prijenosa u ruskom jeziku?

Istraživačko pitanje 3: Kakva će biti povezanost metajezične svjesnosti s pojavom prijenosa s obzirom na jezično znanje u ruskom jeziku?

Što se tiče drugog istraživanja, u kojemu su izdvojeni samo studenti Engleskog jezika i književnosti i Ruskog jezika i književnosti, istraživačka pitanja bila su sljedeća:

Istraživačko pitanje 1: Kakav učinak će pokazati hrvatski jezik, facilitacijski ili ometajući, u određivanju sinonima na ruskom jeziku?

Istraživačko pitanje 2: Kakav učinak će pokazati engleski jezik, facilitacijski ili ometajući, u određivanju sinonima na ruskom jeziku?

Istraživačko pitanje 3: Kako će se odraziti jezično znanje studenata na smjer prijena u ruski jezik?

8.2.1. Metodologija istraživanja

8.2.1.1. Uzorak

Prvi uzorak činio je skupinu od ukupno 30 ispitanika (N=30), od toga 10 ispitanika (N=10) kojima su studijske grupe na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu bile *Engleski jezik i književnost* i *Ruski jezik i književnost*, i 20 ispitanika (N=20) koji su, osim *Ruskog jezika i književnosti* kao jedne od studijskih grupa, studirali i *Lingvistiku*, *Njemački jezik i književnost*, *Španjolski jezik i književnost*, *Portugalski jezik i književnost*, *Pedagogiju*, *Informatologiju*, *Fonetiku*, *Talijanski jezik i književnost*, *Komparativnu književnost* i *Turski jezik i književnost*. Drugi uzorak sastojao se od dijela prvog uzorka, odnosno samo 10 ispitanika (N=10), studenata Engleskog jezika i književnosti i Ruskog jezika i književnosti. Dob ispitanika u oba uzorka bila je u prosjeku 20 godina, a ispitanici su bili studenti 1, 2, 3. i 4. godine preddiplomskog studija Ruskog jezika i književnosti. Svim ispitanicima u prvom i drugom istraživanju hrvatski je bio prvi jezik, engleski jezik bio je drugi jezik po redoslijedu učenja i prosjek učenja engleskog jezika za sve ispitanike kretao se od 12 – 15 godina, a ruskog jezika, koji je bio posljednji jezik po redoslijedu učenja za većinu ispitanika, od 1 – 3 godine. Tijekom svog prethodnog obrazovanja ispitanici su također usvajali i druge jezike, poput njemačkog, francuskog, talijanskog i španjolskog jezika kao trećeg ili četvrtog po redoslijedu učenja, međutim jezično znanje navedenih jezika, kao i međujezične interakcije istih nisu uzete u obzir prilikom analize podataka.

8.2.1.2. Instrumenti

Od instrumenata u provjeri međujezičnih interakcija i analizi podataka za oba uzorka koristio se zadatak sinonimā u ruskom jeziku, retrospektivna metoda nakon zadataka sinonimā i upitnik.

8.2.1.2.1. Zadatak za mjerenje međujezičnih interakcija

U mjerenju međujezičnih interakcija kod višejezičnih ispitanika koristio se zadatak sinonimā koji je sadržavao 15 rečenica na ruskom jeziku s podcrtanim riječima ili sintagmama za koje su ispitanici trebali naći odgovarajući sinonim na ruskom. Sličan zadatak koristio se i u istraživanjima M. Ó' Laoire i D. Singletona (2009) i S. Letice Krevelj (2014), a provjeravani leksik bio je nešto iznad pretpostavljanog leksičkog znanja ispitanika kako bi se ispitanike potaknulo na stvaranje više asocijativnih veza u jezicima prilikom prizivanja riječi u jeziku cilja. Primjeri rečenica s riječima preuzeti su iz Nacionalnog korpusa ruskoga jezika¹⁰⁴, a svaka podcrтана riječ ili sintagma bila je prava sličnica u hrvatskom, engleskom i ruskom jeziku (N=9), lažni prijatelj u engleskom i ruskom jeziku (N=5) i lažni prijatelj u hrvatskom i ruskom jeziku (N=1).

¹⁰⁴ www.ruscorpora.ru

Tablica 8.22. prikazuje nekoliko rečenica iz zadatka sinonimā s uputom i primjerom na ruskom jeziku.

Tablica 8.22.

Zadatak sinonimā

<p>Uputa s primjerom</p>	<p>Внимательно прочитайте каждое предложение и замените <u>подчеркнутые слова</u> их синонимами Пример: <u>Существенный</u> критерий оценки научной деятельности – число публикаций в научных журналах и индекс цитируемости этих публикаций. Синоним: <u>основной</u></p>
<p>Primjeri rečenica</p>	<p>1. У издательства «Знание» годовой выпуск составлял более 200 млн экземпляров <u>рекламных книжек</u>, журналов. Синоним: _____</p> <p>2. Не помню кто это сказал, но <u>полностью</u> с ним согласен. Синоним: _____</p> <p>3. <u>Настоящий</u> учёный никогда не станет участником такого рода симпозиумов. Синоним: _____</p> <p>4. И сейчас у меня есть <u>возможность</u> объяснить, чего я хотел. Синоним: _____</p> <p>5. Я провёл в Англии два захватывающих месяца и к концу курса уже достаточно <u>бегло</u> разговаривал по-английски. Синоним: _____</p>

Tablica 8.23. donosi pregled sličnica i lažnih prijatelja korištenih u zadatku za sva tri jezika.

Tablica 8.23.

Sličnice i lažni prijatelji u hrvatskom, engleskom i ruskom jeziku

Ruski jezik (riječi u rečenicama za koje se tražio sinonim)	Hrvatski jezik (s prijevodnim sličnostima riječi u ruskom)	Engleski jezik (s prijevodnim sličnostima riječi u ruskom)
аккуратно	точно (PS ¹⁰⁵) = točno	регулярно = regularly (PS)
рекламные книжки	брошюры (PS) = brošure	проспекты = prospects (LP)
полностью	совсем (PS) = sasvim	абсолютно = absolutely (PS)
настоящий	современный (PS) = suvremen	актуальный = actual (LP)
восхитительно	вкусно (PS) = ukusno	деликатно = delicately (LP)
сведения	информации (PS) = informacije	данные = data (PS)
зрители	слушатели, публика (PS) = slušatelji, publika	аудитория = audience (LP)
уютный	удобный (PS) = udoban	комфортный = comfortable (PS)
скрытая причина	тайна (PS) = tajna	секрет = secret (PS)
бегло	свободно (PS) = slobodno	флуентно = fluently (PS)
медицинское учреждение	больница (PS) = bolnica	госпиталь = hospital (PS)
завод	--	фабрика = factory (LP)
точка зрения	сторона (PS) = strana	аспект = aspect (PS)
возможность	случайность (LP ¹⁰⁶) = slučajnost	шанс = chance (PS)
сильный	крепкий (PS) = krepak, jak	интенсивный = intensive (PS)

8.2.1.2.2. Retrospektivna metoda i upitnik

Neposredno nakon zadatka sinonima uslijedila je retrospektivna metoda u kojoj su ispitanici ponovno trebali pročitati podcrtane riječi iz prethodnog zadatka i pismeno označiti izbor sinonima za svaku riječ, odnosno, je li im koji jezik olakšavao ili otežavao proces prizivanja riječi sinonima, tj. trebali su navesti koji jezik im je pružio facilitacijski učinak, a koji ometajući učinak u određivanju sinonima. Ispitanici su također ispunjavali upitnik s demografskim podacima (dob, studentske grupe, materinski jezik, strani jezici po redoslijedu učenja, mjesto i godine učenja stranih jezika), samporocjenom jezičnoga znanja u svim jezičnim djelatnostima za materinski i strane jezike, kao i okvirnom ocjenom iz kolegija *Jezične vježbe*, o formalnoj i neformalnoj izloženosti jezicima. Jednako tako ispitanici su navodili i koji jezik je po njihovom mišljenju naj-

¹⁰⁵ prava sličnica.¹⁰⁶ lažni prijatelj.

sličniji s ruskim jezikom u leksiku, te su ispunjavali upitnik s tvrdnjama vezanim uz metajezičnu svjesnost među ruskim i ostalim jezicima¹⁰⁷. Svi prikupljeni podaci analizirali su se pomoću statističkog programa IBM SPSS verzija 21, uz primjenu metoda deskriptivne (postoci, aritemtička sredina, standardna devijacija) i inferencijalne statistike (Pearsonov koeficijent korelacije, r).

8.2.2. Rezultati istraživanja međujezičnih interakcija s obzirom na metajezičnu svjesnost i jezično znanje

Prema samoprocjeni studenata o jezičnom znanju u hrvatskom, engleskom i ruskom jeziku, studenti su očekivano izrazili visoku razinu znanja u hrvatskom i engleskom jeziku, a prosječnu u ruskom jeziku. Prosječna razina znanja ruskoga jezika opravdana je zbog svijesti studenata o tome da se radi o jeziku u kojem još nisu postigli automatizaciju u komunikacijskom procesu s obzirom na godine učenja jezika i izloženosti jeziku. Međutim, glede izražavanja prosječne ocjene na kolegiju *Jezične vježbe* studenti su odredili svoje znanje kao vrlo dobro, s prosječnom ocjenom 3,7. Međujezične interakcije, koje su se mjerile zadatkom sinonimā na osnovi ranije određenih sličnica i lažnih prijatelja, kao i lemā za sva tri jezika, najviše su se očitovale iz hrvatskog jezika (33,6 %), stoga je znanje hrvatskog kao slavenskog jezika pokazalo veći broj prijenosa u leksik ruskoga jezika. Znanje engleskog jezika pokazalo je manje interakcija u ruskom leksiku (13,5 %). Očitovanje interakcija iz hrvatskog i engleskog jezika prikazuje se u Tablici 8.24.

¹⁰⁷ Upitnik o metajezičnoj svjesnosti preuzet je iz našeg doktorskog rada (op. a.), međutim prilagođen je ovom ispitivanju.

Tablica 8.24.

Očitovanje međujezičnih interakcija iz hrvatskog i engleskog jezika u ruski jezik prema izraženim sinonimima u ruskom jeziku

Riječi-podražaji u zadatku sinonima	Hrvatski jezik	Engleski jezik
аккуратно	точно, уточнено	пунктуально, регулярно
рекламные книжки	летки, рекламные карточки	адвертисменты, букстор
полностью	целостью, совершенно, совсем	/
настоящий	правый, истинный, реальный	реальный
восхитительно	отлично, прекрасно, идеально	идеально
сведения	доказы, информации, материалы	информации
зрители	гедатели, гости, посетители, публика, слушатели	виситори
уютный	удобный, приятный	комфортный
скрытая причина	тайна	секрет
бегло	течно, быстро	/
медицинское учреждение	больница, поликлиника	госпиталь
завод	фабрика, фирма, индустрия, институт	фабрика, фактор
точка зрения	аспект, сторона, перспектива	аспект
возможность	шанс	шанс, посибилитет
сильный	який, крепкий, снажный	/

Prema rezultatima iz Tablice 8.24. vidljivo je da je najveći broj primjera interakcija bio iz hrvatskog jezika, no ne isključuju se i interakcije iz engleskog jezika, koje su također značajne za pojedine riječi (npr. uporaba riječi *пунктуально* u ruskom jeziku zbog engleske riječi *punctually*). Primjeri su navedeni kako su izvorno napisani od strane studenata, tako da se kod nekih riječi mogu primijetiti morfo-sintaktičke i ortografske pogreške. U tablici se neke riječi prikazuju i za hrvatski i engleski jezik jer se nije moglo sa sigurnošću utvrditi je li kod predstavljenih riječi, kao npr. *реальный, идеальный, информации, шанс, аспект, фабрика*, prijenos bio iz hrvatskog ili engleskog jezika, a postoji mogućnost da su i oba jezika jednako utjecala. Bitno je istaknuti da kod većine riječi nisu bili izraženi očekivani sinonimi u ruskom jeziku, zbog mogućeg neznanja studenata (a što je prema tome i posljedica njihovog prosječnog znanja iz ruskog jezika), a isto tako studenti su se koristili i strategijom izbjegavanja navodeći sinonime za riječi slične ili iste kategorije, kao npr.

каждый раз/день, всегда (za riječ *аккуратно*), *хороший, лучший, сегодняшний* (za riječ *настоящий*), *бодро, хитро* (za riječ *восхитительно*), *скачание, сказки* (za riječ *сведения*), *люди, смотрители, туристы* (za riječ *зрители*), *неизвестно* (za sintagmu *скрытая причина*), *опытно, понятно, чётко* (za riječ *бегло*), *промышленное здание, учреждение* (za riječ *завод*), *с взгляда, в виде, в смысле* (za riječ *точка зрения*), *способность* (za riječ *возможность*), *богатый, большой, жестокий, выраженный* (za riječ *сильный*).

Sljedeća tablica donosi pregled tvrdnji o metajezičnoj svjesnosti sa srednjim vrijednostima i standardnom devijacijom.

Tablica 8.25.

Prikaz tvrdnji metajezične svjesnosti sa značajnim vrijednostima

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Lako uočavam sličnosti i razlike među ruskim i ostalim jezicima koje učim/znam	28	2,00	5,00	4,07	,716
Lako primjećujem pogreške u materinskome jeziku	28	2,00	5,00	4,28	,854
Lako primjećujem pogreške u stranome jeziku	28	2,00	5,00	3,71	,854
Gramatičko znanje u ruskome jeziku povezujem s materinskim i ostalim stranim jezicima koje znam	28	2,00	5,00	3,92	,978
Povezujem slične riječi u materinskom i stranim jezicima	28	2,00	5,00	4,46	,744
Pokušavam saznati značenje meni nepoznate riječi na ruskome jeziku koristeći sva svoja jezična znanja	28	2,00	5,00	4,21	,956
Na nastavi zamjećujem sličnosti i razlike među ruskim i ostalim jezicima	28	3,00	5,00	4,21	,786
Pazim koje pogreške radim u ruskom jeziku i učim iz njih	28	2,00	5,00	4,28	,809
Nastavnik/ica tijekom nastave ruskog jezika (Jezične vježbe) upozorava na sličnosti i razlike među jezicima koje znam	28	1,00	5,00	3,78	1,133

U pogledu rezultata metajezične svjesnosti može se zaključiti da je metajezična svjesnost studenata na vrlo visokoj razini. Prikazano je 9 od ukupno 13 tvrdnji kojima se provjeravala metajezična svjesnost, zato što su srednje vrijednosti navedenih tvrdnji

vrlo bliske najvišim ocjenama na korištenoj *Likertovoj skali*¹⁰⁸, 4 – prilično se slažem i 5 – potpuno se slažem. Značajna povezanost metajezične svjesnosti primjećuje se kod različitih vrsta znanja u studenata. Prema tome metajezična svjesnost studenata povezana je i s visokom i niskom razinom znanja studenata. Štoviše, studenti su grijehili u davanju sinonima bez obzira na njihovo jezično znanje. Rezultati metajezične svjesnosti pokazuju da je potrebno ispitivati metajezičnu/međujezičnu svjesnost ne samo na razini cijelog jezičnog sustava, već i na razini pojedinačnih leksičkih jedinica. U tome smjeru provelo se drugo istraživanje, u kojemu je izdvojeno 10-ero studenata *Ruskog jezika i književnosti* i *Engleskog jezika i književnosti*, kako bi se detaljnije objasnilo njihovo leksičko znanje u sva tri jezika, te facilitacijski i ometajući učinak J1 hrvatskog i J2 engleskog u J3 ruskom leksiku.

8.2.3. Rezultati istraživanja međujezičnih interakcija s obzirom na višejezično leksičko znanje te facilitacijski i ometajući učinak u J3 leksiku

Budući da se drugo istraživanje zasniva na analizi facilitacijskog i ometajućeg učinka pojedinog jezika prilikom međujezičnih interakcija, rezultati se većim dijelom temelje na retrospektivnoj metodi, koja je doprinijela određivanju pozitivnog ili negativnog učinka prethodno usvajanih jezika. Kao i u prvom istraživanju u kojemu je sudjelovalo više ispitanika (N=30), u ovom akcijskom istraživanju intersubjektivnog pristupa, s manjim brojem ispitanika (N=10) također nalazimo slične rezultate u pogledu jezičnoga znanja, tako da su ispitanici procijenili svoje znanje hrvatskog i engleskog kao visoko, a ruskog kao prosječno. Što se tiče izloženosti jezicima, ispitanici su više izloženi engleskome jeziku neformalno u vidu jezičnih djelatnosti, kao što su slušanje, čitanje i pisanje, a manje govorenje, dok su ruskom jeziku rijetko izloženi u neformalnom kontekstu u svim jezičnim djelatnostima. Kada je u pitanju učenje i pripremanje za satove jednog i drugog jezika, studenti su jednako često izloženi i engleskom i ruskom. Naime, hrvatski jezik olakšao je studentima prizivanje ruskog leksika i to za većinu riječi, iako su se neke od njih očitovale kroz strategiju izbjegavanja ciljane riječi te su bile pogrešno napisane. Sljedeća tablica daje pregled facilitacijskog učinka hrvatskog jezika za određene riječi.

¹⁰⁸ Likertova skala izvorno je nastala za ispitivanje stavova, najčešće ima 5 stupnjeva i na temelju te skale dobiva se podatak o smjeru stava (pozitivan, negativan) i intenzitetu stava (Mejovšek, 2008: 43).

Tablica 8.26.

Popis riječi za koje su ispitanici izrazili da im je znanje hrvatskog jezika olakšalo leksičku proizvodnju u J3 ruskom

Riječi-podražaji u zadatku sinonima	Sinonim za riječ-podražaj (facilitacijski učinak hrvatskog jezika)
аккуратно	точно, регулярно
рекламные книжки	/
полностью	совсем, совершенно
настоящий	истинный
восхитительно	прекрасно, замечательно
сведения	информации, доказы
зрители	публика, зрители, люди, гости, посетители, слушатели
уютный	удобный, приятный, угодный
скрытая причина	тайна, секрет
бегло	быстро, хитро
медицинское учреждение	поликлиника, больница
завод	индустрия, фабрика, фирма
точка зрения	перспектива, в виде
возможность	шанс, способность
сильный	крепкий, острый, выраженный, тяжёлый

Engleski jezik također je olakšao ispitanicima leksičku proizvodnju u J3 ruskom, a rezultati riječi za koje su ispitanici naveli da im je znanje engleskog jezika pomoglo u njihovom prizivanju donose se u sljedećoj tablici.

Tablica 8.27.

Popis riječi za koje su ispitanici izrazili da im je znanje engleskog jezika olakšalo leksičku proizvodnju u J3 ruskom

Riječi-podražaji u zadatku sinonima	Sinonim za riječ-podražaj (facilitacijski učinak engleskog jezika)
аккуратно	пунктуально, регулярно
рекламные книжки	брошур, адвертисменты
полностью	/
настоящий	реальный
восхитительно	/
сведения	информации
зрители	туристы
уютный	комфортный
скрытая причина	секрет
бегло	/
медицинское учреждение	госпиталь
завод	/
точка зрения	с перспективы
возможность	шанс
сильный	/

Na osnovi provedene metode inferencijalne statistike, kako bi se ispitala povezanost jezičnog znanja i leksičkih pogrešaka, jedino je značajna korelacija između samoprocijenjenog jezičnog znanja iz hrvatskog jezika i leksičke proizvodnje za riječ *зрители* ($r = ,82^{109}$, $p < ,01^{110}$), međutim, visoko jezično znanje iz hrvatskog jezika nije doprinijelo pravilnom sinonimu za navedenu riječ. Prema tome, međujezične interakcije nisu u potpunosti značajne za visoku, prosječnu ili nisku razinu jezičnog znanja.

8.3. Teorijske implikacije provedenih istraživanja

Namjera ovoga potpoglavlja je objediniti teorijske implikacije istraživanja u ovladavanju engleskim i ruskim leksikom.

Na temelju provjeravanja pozitivnih i negativnih međujezičnih utjecaja u ovladavanju engleskim leksikom možemo zaključiti da će se učenici koristiti svojim višejezičnim leksičkim znanjem neovisno o stupnju učenja pojedinog jezika. Budući da su u središtu provjeravanja leksika bile sličnice, zastupljene u svim jezicima višejezičnih korisnika, očekivano je bilo da će se pojaviti više ili manje interakcija pojedinih jezika.

¹⁰⁹ Pearsonov koeficijent korelacije.

¹¹⁰ $p < ,01$ znači da su korelacije označene dvjema zvjezdicama značajne na razini od 1 %, odnosno, da je vjerojatnost da je ovakva korelacija dobivena slučajno, manja od 1 %.

Dominantan je pri tom talijanski jezik i za pozitivne i negativne utjecaje, što se može objasniti učenikovim ranijim iskustvom u ovladavanju talijanskim, kao i većom neformalnom izloženosti jeziku. Razlog je tome dvojezično područje u kojem su se nalazili višejezični korisnici u trenutku ispitivanja, tako da, i ako se ne koriste jezikom u velikoj mjeri kroz svakodnevnu upotrebu, oni su kontekstualno podložni jeziku i prema tome se pretpostavlja da će se navedeni jezik ponekad odraziti pozitivno, a ponekad negativno u usporednom ovladavanju nekim drugim jezikom. Ako se na talijanski jezik gleda kao na jezik integriran u izravnoj ili neizravnoj komunikaciji ispitanikā, s obzirom na njihovo jezično okruženje, može se također okarakterizirati i kao skorašnji prilikom formalnog ovladavanja engleskim leksikom. U tome slučaju, radilo bi se o dvije vrste skorašnjosti, tj. skorašnjosti talijanskog jezika s obzirom na njegovu veću neformalnu upotrebu i skorašnjosti njemačkoga jezika s obzirom na njegovu formalnu upotrebu. Interaktivno djelovanje njemačkog jezika nije zanemarivo, premda postoji u manjoj mjeri jer se radi o početnom stupnju učenja tog jezika, kao i relativno slabijem znanju jezika od talijanskog. Naime, i relativno niska razina jezičnog znanja nekog jezika potrebna je kako bi se aktivirale riječi iz tog jezika i odigrale ulogu u selektivnom procesu, na što upućuju S. E. Pfenniger i D. Singleton (2016: 169), čije je istraživanje pokazalo da je nakon samo dvije i pol godine formalnog učenja francuskog jezika postignuta dovoljna razina znanja kako bi se ostvario prijenos iz francuskog jezika. Na osnovi rezultata većeg stupnja učestalosti pojavljivanja pozitivnih utjecaja iz njemačkog jezika mogu se donositi zaključci o kognitivnim sposobnostima višejezičnih učenika kod kojih se može očekivati facilitacijski učinak jezika posljednjeg po redoslijedu učenja u ovladavanju prethodnim jezikom. Hrvatski kao materinski jezik također je pokazao određen stupanj interakcije, bez obzira na to što se radi o jeziku iz slavenske skupine jezika, a ne germanske ili romanske. Pojedini hrvatski germanizmi, kao i internacionalizmi, mogli su učenike potaknuti na povremenu interakciju s hrvatskim jezikom. Upotreba izraza *novčana potpora*, umjesto njegove istoznačnice *stipendija* u hrvatskom jeziku, koja se upotrijebila isključivo radi izbjegavanja veće učestalosti utjecaja hrvatskog od utjecaja njemačkog jezika, jednako je tako mogla stvoriti, može se reći, prikriveno međudjelovanje koje je bilo očito pri doslovnom prevođenju riječi. Značaj i međudjelovanje svakog od jezika u leksičkoj proizvodnji višejezičnih korisnika nisu zanemarivi kada se uzmu u obzir kognitivni aspekti iskusnih učenika stranih jezika. Međutim, ono što valja detaljnije istražiti je kojim leksičkim procesima učenici prolaze u prizivanju pojedinih riječi u određenom jeziku, bilo da se radi o naprednim ili o početnim stupnjevima učenja jezika. Prema P. Eckeu (2015: 154), pristup će višejezičnih osoba leksiku s vremenom postati nestabilan i neizostavno će uključiti razdoblja stagnacije, ponovnog učenja i odumiranja leksika, kako u J2/J3, tako i u J1. Brojna istraživanja bave se ispitivanjem leksika u višejezičnih korisnika uzimajući u obzir različite kombinacije uglavnom tri jezika (v. Ecke, 2015: 156-158). Naime, svakim dodavanjem novog jezika u učenički jezični repertoar, istraživanje leksika poprima nove izazove, ali i niz poteškoća s kojima se susreću istraživači, ponajprije ispreplitanje niza čimbenika. U primjeru istraživanja međujezičnih utjecaja u ovladavanju engleskim leksikom, skorašnjost i jezično znanje

kao ključni čimbenici u ispitivanju leksika nisu primarni, a potreba za detaljnijim ispitivanjem navedenih čimbenika, kao i nadopunjavanje istih novima, može otvoriti put ne samo jednom, već većem broju budućih poglavlja u razjašnjenju ispitivanja međujezičnih utjecaja u leksiku. Mada su ovim istraživanjem potvrđena i prijašnja istraživanja glede skorašnjosti (Shanon, 1991; Dewaele, 2001; Gibson i Hufeisen, 2003; Jessner, 2006; Angelovska i Hahn, 2012) i jezičnoga znanja (Cenoz, 2000; Cenoz, 2003; Proverbio i sur., 2006; Tkachenko, 2011; Pfenninger i Singleton, 2016), postoje određena ograničenja. Ona se očituju u primjeni zadataka za provjeravanje međujezičnih utjecaja, kao i subjektivnoj i objektivnoj procjeni pri određivanju utjecaja. Bitno je spomenuti da S. Jarvis i A. Pavlenko (2008: 178) razlikuju objektivnu i subjektivnu sličnost i različitost među jezicima (engl. *objective and subjective similarity/difference*; rus. *объективное и субъективное сходство/различие*) na temelju koje određujemo pozitivne ili negativne utjecaje nekog od jezika te navode da se objektivna sličnost ili različitost određuju lingvističkim alatima (vrlo poznata mjera je algoritam *Levenshteinove udaljenosti*¹¹¹, v. Schepens i sur., 2012), a subjektivna sličnost ili različitost na osnovi učeničkih vjerovanja ili percepciji o sličnosti ili različitosti među jezicima. Istovremeno, autori upućuju na R. Ellisa (1994), prema kojemu su objektivne sličnosti stalne, a subjektivne su promjenjive i ovise o napredovanju ispitanika u jezičnom znanju (Jarvis i Pavlenko, 2008: 178). Zbog toga je velika prednost u provjeri izvora utjecaja, i često se preporučuje, metoda glasnog navođenja misli (Herwig, 2001; Gabryś-Barker, 2006). Iako je specifična u većoj mjeri za pismene zadatke, metoda je korisna jer se na licu mjesta može od ispitanika saznati njihovo razmišljanje i posezanje za ostalim jezicima u jezičnoj proizvodnji. U razvijanju budućih modela i teorija višejezičnosti istraživanja bi se trebala zasnivati na većem rasponu čimbenika i njihovoj povezanosti, uz obraćanje pažnje na reprezentaciju mentalnih veza kod višejezičnih ispitanika kada je u pitanju leksik. Osim razumijevanja pojedinih čimbenika, bitno je razumjeti i više se usmjeriti na proces učenja, odnosno na način jezičnog unosa i kako se razvijanjem međujezične svjesnosti mogu jačati mentalne veze i olakšavati, a ujedno i bogatiti, proces ovladavanja leksikom. Nadalje, neophodno je provođenje dugoročnih ili longitudinalnih istraživanja i to u različitim kontekstima (osnovne škole vs. srednje škole vs. fakulteti; dvojezične i jednojezične regije, odnosno teritorijalni vs. neteritorijalni jezici u RH) radi detaljnijeg uvida u postojanje utjecaja. Ono što je istraživanje engleskog leksika pokazalo na teorijskoj osnovi je da u kreiranju kurikuluma, i na nacionalnoj i školskoj razini, treba eksplicitno uputiti na poučavanje stranog jezika kroz prizmu i materinskog i ostalih stranih jezika u svim jezičnim područjima gdje je to moguće, a osobito na leksičkoj razini. Jednako tako, treba voditi računa i o različitim regijama gdje je prisutna dvojezičnost, kao i o zastupljenosti pojedinih jezika u neformalnom okruženju s obzirom na nedvojezične

¹¹¹ *Levenshteinova udaljenost* mjeri minimalni broj izmjena, umetanja i brisanja kako bi se u riječi uredio jedan znak u drugi znak jednake duljine. Za parove riječi koji imaju jednaku duljinu riječi, *Levenshteinova udaljenost* pokazuje samo manje duljine ili one jednake Hammingovoj udaljenosti, što je prednost npr. za sličnicu *guitar* (engl.) – *gitaar* (dutch) (Schepens i sur., 2012: 159).

regije zemlje. To znači da je potrebno njegovati pozitivan stav prema višejezičnosti u formalnom obrazovanju i poticati učenike na njeno razvijanje.

Iako provedena u različitom kontekstu, istraživanja u ovladavanju ruskim leksikom također potiču na daljnja promišljanja i provedbu detaljnijih analiza u ispitivanju međujezičnih interakcija kod višejezičnih ispitanika. Kada govorimo o utjecaju metajezične svjesnosti, on je kod višejezičnih ispitanika uglavnom značajan, i često su ispitanici svjesni sličnosti i razlika među jezicima, međutim njihovi jezični iskazi u provjeravanju međujezičnih interakcija, daju naslutiti isprepletenost i ostalih afektivnih i kognitivnih čimbenika. Jezično znanje u ovladavanju ruskim leksikom nije se pokazalo značajnijim niti za jednu skupinu provjeravanih ispitanika s obzirom na njihovu metajezičnu svijest, međutim, čimbenici poput psihotipologije, izloženosti jezicima i jezična skorašnjost važni su čimbenici u daljnjem provjeravanju međujezičnih interakcija kod takve ili slične skupine ispitanika. Ono što bi moglo dati detaljnije podatke i otvoriti put k objašnjenju mentalnih veza kod višejezičnih osoba u ovladavanju leksikom je promatranje različitih smjerova prijenosa ($J2 \rightarrow J3$; $J3 \rightarrow J1$; $J1 \rightarrow J3$; $J3 \rightarrow J2$). Isto tako, ruski jezik je preuzeo i mnogo angilizama, koji tada u provjeravanju međujezičnih interakcija, osobito kao u ovom slučaju između hrvatskog, engleskog i ruskog mogu doprinijeti određenim značajkama prijenosa. Budući da su ispitanici ovih akcijskih istraživanja bili malobrojni, a istovremeno i na početnom stupnju ovladavanja ruskim jezikom, buduća istraživanja mogu se proširiti i na usporednu analizu ispitanika na naprednijem stupnju ovladavanja jezikom, kao i na drugi ciklus obrazovanja (uključiti učenike osnovne i srednje škole gdje je to moguće).

Uzevši u obzir rezultate istraživanja engleskog i ruskog leksika, u narednim istraživanjima potrebno je dotaknuti se sljedećeg:

- usmjeriti se na one sličnice isključivo između dva jezika, jer svakim uključivanjem sličnica u tri jezika ili više njih, promatranje utjecaja postaje složenije i teško je doći do pravog izvora utjecaja
- upotrebljavati istovremeno više različitih metoda (npr. pismeni vs. usmeni zadaci; retrospektivna metoda vs. metoda glasnog navođenja misli; sinonimi vs. antonimi)
- dodatno ispitivati svjesnost učenika o postojanju djelomičnih sličnica i lažnih prijatelja među jezicima, tj. koliko su oni sami svjesni različitosti među jezicima
- uključiti u istraživanje ispitanike u različitim oblicima obrazovanja (npr. učenici nižih razreda osnovne škole, viših razreda osnovne škole, srednjoškolski učenici).

8.4. Praktične implikacije istraživanja za nastavu engleskoga jezika

U praktičnom smislu istraživanje u ovladavanju engleskim leksikom pokazalo je važnost poučavanja leksika u nastavi stranoga jezika, posebno kada su u pitanju sličnice. Iz toga proizlazi da je neophodno osvijestiti nastavnike stranih jezika o bitnom fenomenu kao što su međujezični utjecaji kako bi na prikladan način pomogli učenicima u svladavanju leksičkih pogrešaka u stranome jeziku, ako se pojavi negativni utjecaj iz

nekoj od jezika, te olakšali učenicima usvajanje leksika, ako postoji naznaka pozitivnog utjecaja. Dakle, osnovna uloga nastavnika u tome pogledu bila bi potpora učenicima u traženju leksičkih veza među postojećim jezicima u njihovom mentalnom leksikonu. Svejedno je radi li se o učenicima na početnom ili naprednom stupnju učenja jezika, to se može postizati na sljedeći način:

- češće predstavljati jezični materijal u koji su uključene sličnice
- najprije započeti s pravim sličnicama koje su i ortografski iste u drugim jezicima kojim učenik ovladava
- u poučavanje uključiti i slučajne sličnice koje su po izgovoru iste ili slične u drugim jezicima, a po značenju i ortografiji različite (npr. *where* i *wer* u engleskom i njemačkom)
- nadograđivati učenikovo znanje i osviještenost o pravim i slučajnim sličnicama sa znanjem o djelomičnim sličnicama i lažnim prijateljima
- upotrebljavati istovremeno i kontekstualizirane i dekontekstualizirane riječi
- ujednačiti receptivnu i produktivnu upotrebu leksika
- poticati učenike na samostalno djelovanje u razvijanju leksičke kompetencije i traženja sličnosti i različitosti među jezicima.

8.5. Praktične implikacije istraživanja za nastavu ruskoga, češkoga, slovačkoga i ukrajinskog jezika

Na temelju prikazanih istraživanja u području ovladavanja ruskim leksikom možemo zaključiti da je za nastavu ruskoga jezika u pogledu poučavanja leksika, kada se radi o hrvatskim govornicima, neizostavno upućivati ne samo na sličnosti između hrvatskog i ruskog, već i na razlike. U tome veliku ulogu preuzimaju nastavnici, osobito na početnim stupnjevima učenja jezika. S obzirom na to da je većini učenika i studenata ruski jezik uobičajeno posljednji jezik po redosljedu učenja, te da se često radi o višejezičnim ispitanicima, poučavanje leksika na osnovi sličnosti i razlika među ostalim jezicima također je bitno. Hrvatski jezik u tom slučaju može preuzeti ulogu jezika *davaoca*¹¹² sa svim svojim dijalektalnim resursima, dok ostali jezici mogu poslužiti kao jezici posrednici pri pomoći u ovladavanju ruskim leksikom. Istraživanja ruskog leksika mogu poslužiti i kao dobar primjer istraživanjima češkog, slovačkog i ukrajinskog leksika u razrednom diskursu, jer se radi o srodnim jezicima s hrvatskim jezikom, te u hrvatskom obrazovnom sustavu jezici dijele gotovo isti položaj¹¹³. Prema tome, na nastavi slavenskih kao inih (manjinskih) jezika bilo bi poželjno upućivati i na međujezične veze među srodnim i nesrodnim jezicima, a jednako tako i razvijati kod učenika metajezičnu

¹¹² Jezik davalac je onaj koji svojim značajkama utječe na drugi jezik (v. <http://struna.ihjj.hr/browse/?page=8&cpid=51&l=j>).

¹¹³ V. potpoglavlje 1.2.

svjesnost. Stoga navodimo sljedeće praktične implikacije za nastavu slavenskih kao inih jezika:

- omogućiti autentične materijale za uvježbavanje leksika, najprije s pravim sličnicama u jezicima, potom djelomičnim sličnicama i lažnim prijateljima
- osvještavati učenike i studente o funkcionalnosti hrvatskih narječja, kao i postojanju konkretnih glasova i oblika u njima, na osnovi postojećih riječi (jer se kajkavski, čakavski i drugi štokavski govori nisu razvili do standardne varijante) i to u svrhu lakšeg usvajanja riječi (ali i pravilnoga izgovora i upotrebi morfemā) u ruskome jeziku (prema Čelić, 2021: 71)
- koristiti se više asocijativnim zadacima, poput zadataka sinonimā i antonimā, već na početnim stupnjevima učenja ruskog.

Razvijanje međujezične svjesnosti kod višejezičnih učenika ne bi trebao biti prioritet samo nastavnica stranih jezika, već i stručnjacima koji se bave kreiranjem udžbenika i ostalih nastavnih materijala stranih jezika. Stoga je važno usmjeravati i autore udžbenikā određenog stranog jezika da prilikom osmišljavanja jezičnog materijala uzmu u obzir i učenikova moguća znanja ostalih jezika te prilagode materijal višejezičnim učenicima povremenim kontrastiranjem različitih vrsta sličnica.

Zadaci za vježbu i provjeru znanja

1. U stručnoj literaturi nađite 2 psiholingvistička istraživanja u ovladavanju engleskim, ruskim, češkim, slovačkim ili ukrajinskim jezikom. Pokušajte naći jedno kvantitativno i jedno kvalitativno istraživanje.

a) za svako istraživanje opišite ciljeve, istraživačka pitanja, hipoteze (ako ih ima), zaključke i metodologiju istraživanja.

Odgovor: _____

b) razmislite jesu li rezultati istraživanja u skladu s postavljenim ciljem, istraživačkim pitanjima (i/ili hipotezama) i metodologijom istraživanja, te navode li se ograničenja ili mogući nedostaci istraživanja.

Odgovor: _____

2. Na temelju prikazanih istraživanja u 8. poglavlju pokušajte sami osmisлити vlastito istraživanje, tako da najprije odredite temu istraživanja, zatim cilj, istraživačka pitanja (i/ili hipoteze), uzorak i istraživačke metode. Na kraju navedite teorijske i praktične implikacije Vašeg istraživanja.

Tema: _____
Cilj: _____

Istraživačka pitanja (što želim ispitati/istražiti) (najmanje 3):

Hipoteze (pretpostavke, mogući odgovori na istraživačka pitanja, najčešće se rabe u kvantitativnim istraživanjima):

Uzorak (osnovnoškolski učenici, srednjoškolski učenici, studenti, polaznici škole stranih jezika):

Istraživačke metode:

Moguće teorijske i praktične implikacije Vašeg istraživanja:

3. Dajte svoj kritički osvrt na istraživanja prikazana u 8. poglavlju.

Razmislite o cilju istraživanja, postavljenim istraživačkim pitanjima i hipotezama, uzorku, postupku istraživanja i istraživačkim metodama. Biste li i na koji način izmijenili i/ili proširili navedena istraživanja?

Odgovor:
